MTA 200 ÉVES A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

Magyarhoni Földtani Társulat
Földtani Közlöny
Hungarian Geological Society

156/3, 233–255., Budapest, 2026

DOI: 10.23928/foldt.kozl.2026.156.3.233

Geológusok a Magyar Tudományos Akadémián, 1833–2026
Adatgyűjtemény elemzéssel

PAPP Gábor

Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ, Magyar Természettudományi Múzeum, Ásvány- és Kőzettár
papp.gabor.min@nhmus.hu
https://orcid.org/0000-0002-0428-2514

Geologists at the Hungarian Academy of Sciences, 1833–2026 – Collection of data and evaluation

Abstract

Unlike previous studies on the subject, this compilation focuses on the evaluation of different datasets related to the membership and scientific biography of geologist members of the Hungarian Academy of Sciences (HAS), rather than on the impact these members had on the development of the field itself. The aspects examined include the workplace backgrounds of those elected an academician, changes in the weight of the representation of the geology within the membership of the Academy, age at election, progression from corresponding to full membership, geologists who were elected but never formally assumed their seats, the membership distribution across geological sub-disciplines, and the ratio of Budapest-based to other academicians. The compilation concludes with data on the 54 individuals treated as geologist academicians in the study followed by an appendix containing data of an additional 15 academicians who are – primarily in some of the studies mentioned in the introduction – classified as geologists or noted for their significant scientific activity on the field of geology. A separate section, which also concludes with a data table, deals with the 38 foreign geologist members.

Keywords: geochemistry, geology, history of learned societies, history of science, Hungarian Academy of Sciences, mineralogy, palaeontology, petrology

Összefoglalás

Ezen összeállítás a témában korábban megjelent tanulmányoktól eltérően az MTA tagjainak a tudományterület fejlődésére gyakorolt hatásával szemben az MTA-tagok adatsorából kiolvasható tudománytörténeti összefüggéseket boncolgatja. A vizsgált szempontok: az akadémikussá válás munkahelytípusok szerinti háttere, a geológiai szakterület súlyának változása az akadémiai tagságban, a megválasztási életkor, a levelező tagból rendes taggá történő akadémikusi előmenetel, a székük el nem foglaló geológus akadémikusok, a geológiai szakterületek közötti erőviszonyok, a budapesti és vidéki akadémikusok aránya. Az összeállítást a tanulmányban geológus tagokként kezelt 54 személy adattára zárja, ennek függelékeként további 15 olyan akadémikus adatai következnek, akiket leginkább a bevezetésben említett tanulmányok egy része geológusként tart nyilván, illetve megemlíti számottevő geológiai munkásságukat. Egy szintén adattárral záruló külön rész foglalkozik a 38 külföldi geológus taggal.

Tárgyszavak: ásványtan, földtan, geokémia, kőzettan, Magyar Tudományos Akadémia, tudományos társulatok története, őslénytan, tudománytörténet

Bevezetés

Ezen az összeállításon még 2025-ben, az MTA megalapításának 200. évfordulója kapcsán kezdtem el dolgozni, de a jubileum évében nem sikerült elkészítenem, idén viszont az első geológus MTA-elnök megválasztása mintegy utólagos apropót is adott a befejezésnek. Ugyan PÓSFAI Mihály személyében első ízben került geológus végzettségű személy az Akadémia élére, a Magyarhoni Földtani Társulat folyóiratában talán nem érdektelen megemlíteni, hogy ő már a harmadik társulati tag az elnöki székben, hiszen EÖTVÖS József és fia, Loránd is az MFT tagja volt.

E cikk az MTA azon tagjaira vonatkozóan ismertet adatokat, illetve tárgyal ezekből levonható tudománytörténeti következtetéseket, akiknek tudományos munkássága nagyobbrészt az ásványtan, geológia, kőzettan, geokémia és paleontológia területére összpontosul(t). (A részdiszciplínák pontosabb kifejtését lásd „Az MTA geológus tagjai – kritériumok" című részben.)

Az utóbbi száz évben a földtudományok és az MTA kapcsolatát több tanulmány is tárgyalta, elsősorban az akadémikusok szerepét taglalva a hazai földtudomány, illetve egyes részterületeinek fejlődésében. Időrendben haladva az első VENDL (1926) az MTA tagjainak az ásványtan és a kőzettan fejlődésére gyakorolt hatását elemző írása volt, mely a centenáriumi emlékkötetben jelent meg. A 150. évfordulón SZÁDECZKY-KARDOSS & TÁRCZY-HORNOCH (1975) cikke, mely az analízist már a földtudomány egészére kiterjesztette, szintén az egyes akadémikusok tudományos életművének ismertetésén keresztül tárgyalta az Akadémia szerepét a hazai földtudomány 150 éves fejlődésében. E tanulmánynak a témánkba vágó (nyilván SZÁDECZKY-KARDOSS által jegyzett) I. része az „Ásvány-kőzettan, geokémia, földtan, őslénytan, földrajz" címet viselte. Ugyane jubileum alkalmából a Földtani Tudománytörténeti Évkönyv 6. kötete (CSIKY 1977) „Emlékezés geológus akadémiai tagjainkra a Magyar Tudományos Akadémia alapításának 150. évfordulója alkalmából" címmel jelent meg. Benne egy-egy akadémikusról írt nyolc hosszabb és egy, az összes többiről írt rövidebb életrajz található, illetve egy-egy táblázatos felsorolás az 1975 előtti elhunyt, illetve az akkor élő tagokról.

A 175. évfordulón az MTA Földtudományok Osztálya az általa reprezentált szakterületeket hét tanulmányban mutatta be (bányászat, társadalomföldrajz, geológia, geodézia, geofizika, ásványtan–kőzettan–geokémia–teleptan, őslénytan). A jubileumi előadások „Az MTA tagjainak szerepe a hazai földtudományok fejlődésében" összefoglaló alcímmel jelentek meg a 2000. évi novemberi közgyűlési előadásokat tartalmazó kötetben (GLATZ 2002). A geológiát DUDICH et al. (2002), az ásványtan–kőzettan–geokémia–teleptant NAGY (2002), az őslénytant GALÁCZ & VÖRÖS (2002) tárgyalta, az utóbbi cikk a másik kettőtől némileg eltérő, kevésbé „életrajzközpontú" megközelítést alkalmazott.

Végül, de nem utolsósorban VÖRÖS (2006) tanulmányát kell kiemelni, amely leginkább közel áll a jelen összeállításhoz, mivel – rövid személyes bevezetés után – a geológia képviseletének időbeli változásait követve és azt elemezve tekinti át az 1841-gyel kezdődő időszakot. Egyes diagramjai mintául szolgáltak jelen cikk illusztrációihoz.

Az MTA geológus tagjai – kritériumok

E cikk tehát VÖRÖS (2006) tanulmányához hasonlóan nem az akadémikusok tevékenységének hatását mutatja be a tudomány fejlődésére az egyedi szakmai életrajzokon keresztül, hanem a szakma akadémiai képviseletének időbeli alakulásából kísérel meg tudománytörténeti következtetéseket levonni. A megfelelő konklúziókhoz nyilván megfelelő kiinduló adatok szükségeltetnek. E szempontból alapvető kérdés, hogy kit tekintsünk *(sensu lato)* geológus akadémikusnak. Összefoglalóan geológusként kezelem azon akadémikusokat, akik tudományos munkásságának súlyponti része a következő szakterületekre esett/esik: ásványtan (beleértve: ásványoptika, kristálytan, jele „Az MTA geológus tagjainak adattára" című részben Á), földtan (beleértve: bányaföldtan, ércföldtan, földtani térképezés, mérnökgeológia, rétegtan, szerkezeti földtan, tektonika, vízföldtan stb., jele F), kőzettan-geokémia (beleértve: izotópgeokémia, petrográfia, petrológia stb., jele K), őslénytan (beleértve: ősállattan, őséghajlattan, őskörnyezettan, ősnövénytan stb., jele Ő). A véleményem szerint e kritériumoknak megfelelő 54 személy névsorát (és legfontosabb releváns adatait) „Az MTA geológus tagjainak adattára" című rész tartalmazza. A statisztikai összefoglalások és diagramok ezen a részen alapulnak. Az adattár függelékében következnek további 15 akadémikus adatai. Őket a bevezetésben említett tanulmányok egy része geológusként tartja nyilván (pl. MEDNYÁNSZKY, SEMSEY, TUZSON), illetve megemlíti, hogy számottevő geológiai munkásságot is kifejtettek (pl. PRINZ, WARTHA). Úgy vélem, hogy közülük csak egy-két személy esetében vitatható igazán, hogy kihagytam őket a *par excellence* geológusok közül, és legalább annyi vitatható személy az általam megállapított névsorban is akadna, tehát a későbbiekben levont statisztikai jellegű következtetéseket ez alapvetően nem befolyásolja.

Tagsági és munkahelytípus-diagram

Az *1. ábra* VÖRÖS (2006) 1. ábrájának lényegesen kibővített változata. Nemcsak az akadémiai tagság időtartamát mutatja, hanem azon belül elkülöníti a levelező és rendes, illetve megjelöli a (régi típusú, 1949 előtti) tiszteleti, és VÖRÖS (2006) ábrájához hasonlóan az 1949 utáni formális, ún. tanácskozó tagságot is. További többlet a szakmai pálya előtti életévek jelölése, illetve a szakmai életút során a különböző munkahelytípusok (színezéssel történő) elkülönítése.

Az akadémikussá válást megelőző munkahelytípusokat illetőleg a következő megállapítások tehetők. Közhely, hogy az Akadémiába leginkább az akadémiai szférából lehet bekerülni, de (különösen a régebbi időkben) ez eltérő előélettel sem (volt) lehetetlen. Korántsem meglepő módon a „magánzók" közé sorolható néhány személy – az „utolsó mohikánként" 1917-ben megválasztott NOPCSA Ferenc báró kivételével – csak a XIX. században választott tagok közt található. Ugyancsak ritka és elég rég kiveszett kategória a közoktatásban (leginkább középiskolai tanárként) működőké (utolsó képviselőjük az 1941-ben megválasztott TOKODY László volt). A (már Sopronban működő) bányászati és erdészeti főiskolának az egyetemi rendszerbe való betagolása (1934) nyomán a főiskolai tanárként megválasztott utolsó személy VEND(E)L Miklós volt (1933). A múzeumi szférát a Magyar Nemzeti Múzeumnak, majd a Magyar Természettudományi Múzeumnak a szakterületet lefedő tára(i) képviseli(k), kezdetben az őslénytan és földtan, majd az 1940-es évekig – de különösen a XIX. század végén – az ásványtan,

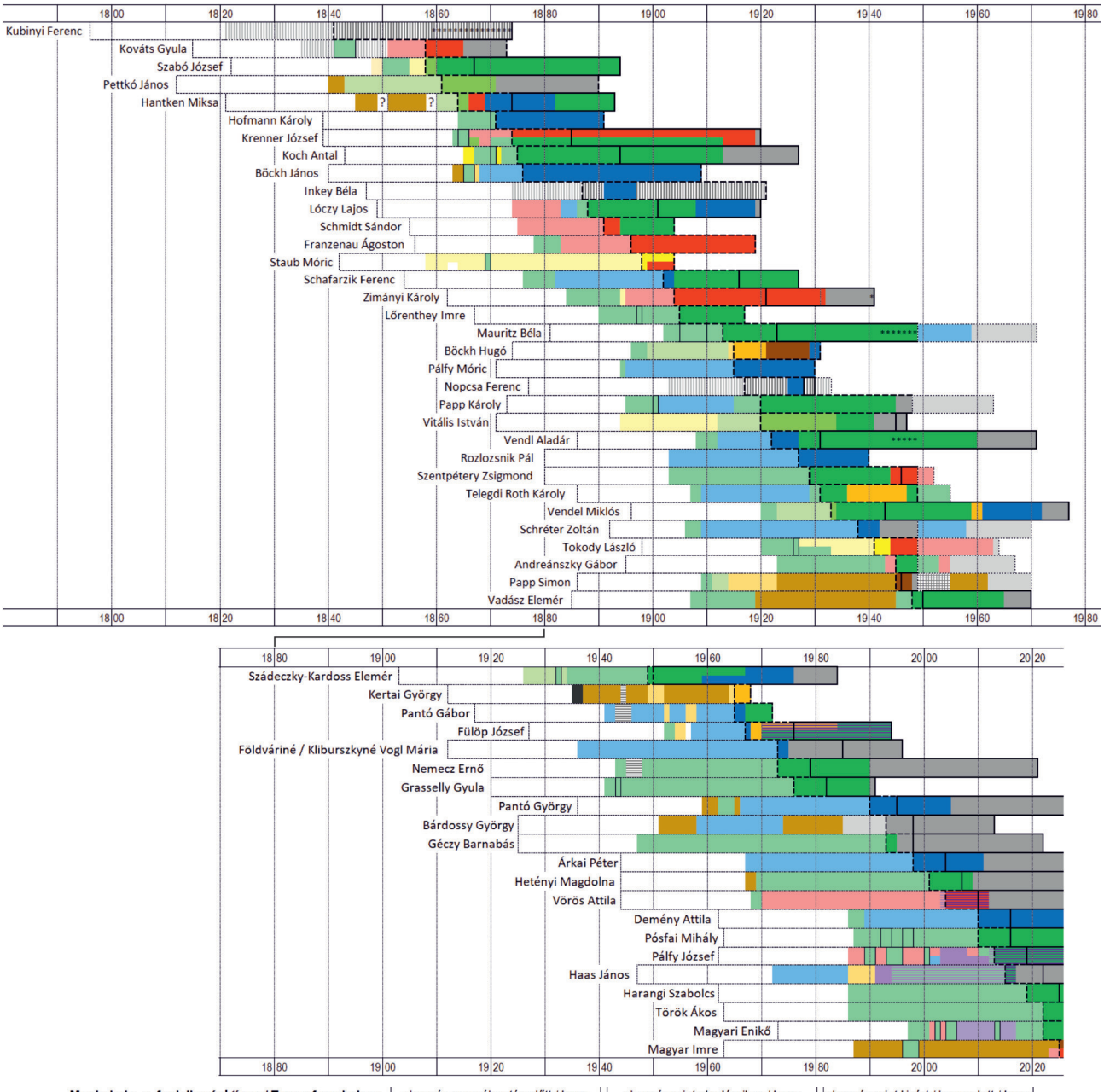

Munkahely- v. foglalkozási típus / Type of workplace or occupation	alapszín megválasztás előtt / base colour before election	alapszín mint akadémikus / base colour as member of HAS	alapszín mint kizárt / lemondott / base colour as excluded / resigned
nincs (magánzó) / none (private)			
múzeum / museum			
alsó v. középfokú iskola / primary or secondary school			
akadémia, főiskola / academy, college (high school)			
hazai egyetem / Hungarian university			
külföldi egyetem / foreign university			
kutatóintézet / research institute			
akadémiai kutatócsoport / HAS research group			
(bányászati) szakigazgatás / (mining) administration			
bánya- v. más iparvállalat / mining or other industry			
katonaság, hadifogság stb. / military service, POW etc.			
fogság / prison			
egyéb / other			
munkahelyéről nyugdíjba vonult / retired from job			
mintázat az alapszínen / pattern on the base colour:			
kutatócsoport-vezető / head of HAS research group			
Tagsági forma jele / sign of membership type	levelező / corresponding	rendes / ordinary	„tanácskozó" / "consultative"
Tiszteleti tag (1949-ig) / honorary member (until 1949)		évenkénti * jel / annual * sign	

1. ábra. Az MTA geológus tagjainak időrendi diagramja a munkahely- vagy foglalkozási típus, illetve a tagsági forma megjelölésével.

Fig. 1. *Chronological chart of geologist members of the HAS (Hungarian Academy of Sciences [MTA]), indicating workplace or occupational type and membership category.*

végül több évtizedes cezúra után újabban ismét az őslénytan és földtan révén. Ipari geológusi és (időszakos!) szakirányú államigazgatási előélettel is többen bekerültek az Akadémiára, bár ez – főleg az utóbbi – inkább kivételesnek mondható. A megválasztásuk előtt huzamosabb ideig a nyersanyagkutatásban tevékenykedő geológusok közül a bauxitföldtanban dolgozók (VADÁSZ Elemér, BÁRDOSSY György) részben politikai okokból kerültek erre a területre, míg a többiek főként a szénhidrogén-kutatás földtani megalapozásának terén működtek (PAPP Simon, KERTAI György, MAGYAR Imre).

Magától értetődően az egyetemek és a kutatóintézetek adják az akadémikusok döntő többségét. Az utóbbiakról elmondható, hogy mivel az MTA intézethálózatának megalapításáig az egyetlen ilyen szakterületi intézmény a Magyar Királyi (majd Állami) Földtani Intézet volt, egészen 1973-ig onnan kerültek ki a kutatóintézeti gyökerű akadémikusok – azóta viszont egy sem. SZÁDECZKY-KARDOSS Elemér még egyetemi tanárként lett levelező tag, így a sokáig általa vezetett MTA Geokémiai Kutatócsoport, majd Kutatólaboratórium és jogutódai formálisan csak 1990-ben adták az első akadémikust az akkori igazgató, PANTÓ György személyében, akit aztán sorra követtek utódai (ÁRKAI Péter és DEMÉNY Attila). Az utóbbi évtizedekben újabb kategóriaként az MTA-nak a különböző intézményeknél (egyetemek, múzeumok) működő kutatócsoportjai is bekerültek az akadémikusokat adó munkahelyek közé. E nem állandó jellegű entitások vezetői az adott társintézmény alkalmazottai (az *1. ábrán* ezt lila vízszintes csíkozás jelöli), míg a tagok részvagy egész állásban a kutatócsoporthoz tartoznak.

Geológus taglétszám és képviseleti arányok

Amint VENDL (1926: 203) is rámutatott, „a M. Tud. Akadémia eleinte főként a nemzeti nyelv művelését tekintette feladatának, amit az Akadémia »rendszabásai« a következőképen fejeznek ki: »a magyar tudós társaság a tudományok és szép művészségek minden nemeiben a nemzeti nyelv kimíveltetésén igyekszik egyedül«". Bár már kezdettől fogva és egészen 1870-ig önállóan létezett (előbb a IV., majd az V. számot viselő) matematikai, illetve (a VI. számú) természettudományi osztály, az Akadémia eleinte valamennyi természettudományt meglehetősen elhanyagolta (VEKERDI 1996), így nem csodálkozhatunk azon, hogy miként SZÁDECZKY-KARDOSS & TÁRCZY-HORNOCH (1975: 111) némileg eufemisztikusan megfogalmazta, a „Magyar Tudományos Akadémián az ásvány- és földtan kutatása az első két és fél évtizedben még háttérbe szorult". Amint a geológus tagok számának időbeli alakulását mutató *2. ábrából* is látszik, az első – némi jóindulattal – geológusként, pontosabban paleontológusként besorolható hazai tagot KUBINYI Ferenc személyében 1841-ben választotta meg a Tudós Társaság. Hozzá kell tennünk, hogy abban az időben nem is igen lett volna mód geológiát aktívan és magas szinten művelő tudóst találni az országban. Az 1850-es évek végétől azonban a földtudósi taglétszám erőteljesen növekedni kezdett, és egy meredek indulású aszimptotikus félparabola-szerű görbéhez hasonlító lefutással az 1900-as évek első felében általában 8 és 10 között ingadozva lényegében stabilizálódott. Az Akadémia teljes hazai taglétszámához viszonyítva *(3. ábra)* 1860-tól az 1910-es évekig inkább lineárishoz közeli a növekedés, mely az 1910-es évek végén 4,75% körül tetőzik, de a XX. század első felében csaknem mindig 3,5–4,5% között mozog. Ez a telítődésszerű plató annak (is) köszönhető, hogy 1888-tól mind a rendes, mind a levelező tagok számát osztályonként maximálták (korábban csak a rendes tagoké volt rögzített). Ez a szabályozás 1946-ig élt. Az 1860-as évek közepétől 1946-ig a levelező és rendes tagok összlétszáma 190-210, a (belföldi) tiszteleti tagokkal együtt számított akadémiai tagszám 210-230 körül mozgott. Az említett korlátnak megfelelően a III. (Matematikai és természettudományi) osztálynak legfeljebb 24 rendes és 60 levelező tagja lehetett. Ehhez az osztálylimithez képest 1888 és 1943 között a III. osztályban 7 és 13% között mozgott a geológus levelező és rendes tagok aránya, átlagban 10,5% – tehát az osztály minden tizedik tagja – volt geológus.

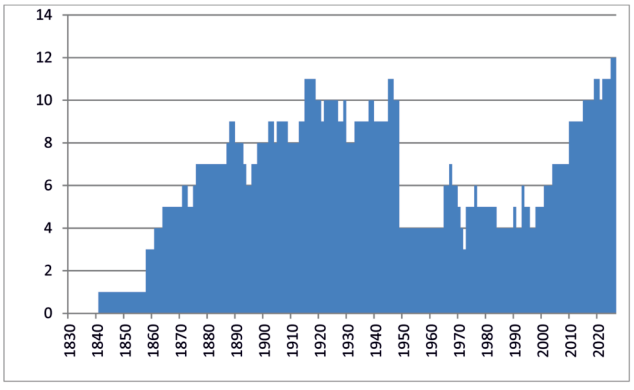

2. ábra. A hazai geológus akadémikusok létszáma, 1841–2026.
Fig. 2. *Number of Hungarian geologist members of the HAS, 1841–2026.*

1949-ben azonban hirtelen visszaesett a geológus tagok száma, és csak tíz-tizenöt évvel ezelőtt érte el az 1949 előtti maximális értékeket (de a százalékos arányt nem). Mi is történt? Az államhatalmat fokozatosan és 1948-ra lényegében

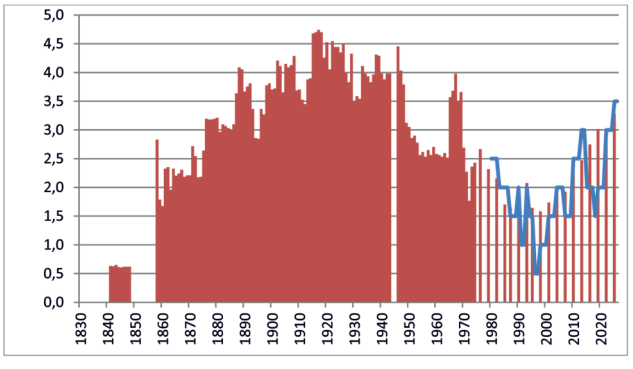

3. ábra. A geológus akadémikusok százalékos aránya (vörös oszlopok) a magyarországi tagok összlétszámához képest, 1841–2026. A kék vonal az 1979 után érvényes 200 fős létszámkorláthoz tartozó életkori határ alatti geológus tagok százalékos arányát mutatja. A hiátusok oka adathiány.
Fig. 3. *Percentage of geologist members of the HAS relative to the total number of Hungarian members, 1841–2026. The blue line shows the percentage of geologist members below the age limit associated with the 200-person membership cap in effect since 1979. Gaps are due to lack of data.*

teljesen birtokba vevő kommunista párt, mely a szociáldemokratákkal való egyesülés után, 1948-tól Magyar Dolgozók Pártja (MDP) néven működött, 1949-ben már az élet minden területén magához ragadta az irányítást, hivatalosan a proletárdiktatúra, ténylegesen egy sztálini típusú, totális diktatúra kiépítése céljából. Ez természetesen mindennemű autonómiának, így az MTA önigazgatásának a megszüntetésével járt. Az intézmények hatalomba vétele részben a működésüket megszabó törvényi keretek megváltoztatásával, részben új intézmények létrehozásával és a régiek átszervezésével, részben a rendszer saját, kipróbált pártkáderei vagy eszmei hívei, illetve a rendszerhez hű „társutasok" pozícióba helyezésével történt. A tudományos kutatás és a felsőoktatás intézményrendszerének az átalakítására 1948 nyarán az MDP-n belül megalakult Tudományos Bizottság dolgozott ki munkatervet (ismerteti Kónya 1998: 11–12), ennek végrehajtatása a Magyar Tudományos Tanács feladata volt. Mint Kónya (1998: 12) rámutatott, „a kitűzött feladatokat, ha nem is három hónap alatt, ahogyan elképzelték, de többségében 1948-49 folyamán megoldották".

Tekintsük át e folyamatnak az egyes oktatási és tudományos intézményeket illető néhány fő állomását! A műszaki és tudományos társulatok gleichschaltolása céljából létrehozták a Műszaki és Természettudományos Egyesületek Szövetségét (1948. június 29.), amelybe természetesen az MFT-nek is be kellett lépnie, így autonómiája megszűnt. Személyi téren megemlítendő Papp Simon MFT-elnök letartóztatása az ún. MAORT-per kapcsán (1948. augusztus 12.), lemondásának elfogadása (1948. október 20., ügyvezető: Vadász Elemér alelnök), új vezetőség választása (1949. február 16.): Vadász Elemér (elnök), Szalai Tibor és Szádeczky-Kardoss Elemér (alelnök), Szurovy Géza (titkár, a MAORT-perben a vád szakértője). Az egyetemeket illetően a Pázmány Péter Tudományegyetemen (PPTE) létrehozták a Természettudományi Kart (1949, első dékánja Vadász Elemér), majd leválasztották a Hittudományi Kart (1950, és az egyetem nevét a mai névre változtatták meg, a PPTE utolsó rektora egyébként Vadász Elemér volt). A PPTE-n a Földtani Tanszék (Intézet) vezetője már 1946-tól Vadász Elemér volt, az újra betöltött Őslénytani Tanszéket – némileg meglepő módon – Telegdi Roth Károly kapta meg 1947-ben, az Ásvány-Kőzettani Intézet (Tanszék) vezetőjét, Mauritz Bélát, két évvel a hivatalos korhatár előtt, 1949 végén nyugdíjazták, utóda 1950 nyarától Szádeczky-Kardoss Elemér lett. Ő előtte az 1949. évi XXIII. törvénnyel (augusztus 19.) létrehozott miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem alapító rektora volt. A múzeumügyben az 1949. évi 13. törvényerejű rendelet (november 16.) megszüntette a Klebelsberg Kunó Gyűjteményegyetemének átalakításával 1934-ben Hóman Bálint által létrehozott Magyar Nemzeti Múzeum Tanácsa autonómiáját, és az összes hazai múzeumot az új Múzeumok és Műemlékek Országos Központja (vezetője Ortutay Gyula) alá rendelte. A nagy múzeumok (és az MNM Tanácsa) vezetőit, még ez előtt (1948 végétől kezdve) több lépcsőben kicserélték (Papp 2024: 129–136). A mindennemű ellenállás letörését is szolgáló, megfélemlítő célzatú, koholt eljárások közül elég legyen csak a szakterületünket illető MAORT-pert említeni, amelynek egyik fő vádlottja Papp Simon volt. A perben őt és társait az olajtermelést érintő szabotázzsal vádolták, Papp Simont 1948. december 9-én első fokon halálra, 1949. január 20-án másodfokon életfogytiglanra ítélték.

Az MTA „átalakításának" fő előkészítő eszköze az 1948. évi XXXVIII. törvénnyel (szeptember 8.) az MTA egyfajta ellenszervezeteként létrehozott Magyar Tudományos Tanács lett, amelynek létesítése a törvényjavaslat szerint „a tudományos élet egységes munkaterv szerinti irányítását és a gyakorlati élettel való kapcsolatának megerősítését" szolgálta (Kónya 1998: 15). Voltak olyan elképzelések, hogy a teljes mértékben az MDP által ellenőrzött és irányított, a párt tudománypolitikájának megvalósítására hivatott MTT lépjen a „reakciós" MTA helyébe, de a Szovjet Tudományos Akadémia részéről kinyilvánították, hogy számukra csak az MTA jelentheti a partnerintézményt (Huszár 1995: 108), így végül az MTT szűnt meg az új akadémiai törvény (az 1949. évi XXVII. törvény, december 15.) életbelépésével. A megszűnés azonban voltaképpen – az új célkitűzéseknek megfelelően – összeolvadás volt, az MTT tovább élt az MTA „bőre alatt". Mint Kónya (1998: 193) megfogalmazta, „a kutatástervezés kezdeti módszerei, a kutatóintézeti hálózat fejlesztésének koncepciója, a személyzeti munka és a nemzetközi kapcsolatok elvei és módszerei, a tudományos könyv- és folyóirat-kiadási politika, az aspiránsképzésre vonatkozó elképzelések a Tudományos Tanács keretében formálódtak ki. Ezeket vette át az átszervezett Akadémia és alkalmazta, továbbfejlesztette azokat". A kezdeti MTT–MTA „folyamatosságot az a körülmény is biztosította, hogy az MTT volt főtitkára lett az Akadémia főtitkára, az MTA elnökségében heten tagjai voltak a Tudományos Tanácsnak, az egész MTT Titkárság lett az MTA apparátusa" (Kónya 1998: 8).

A geológus taglétszám 1949. évi drasztikus csökkenését az MTA sztálinista átalakításának személyi konzekvenciái okozták. A „régi" akadémiának nem volt annyi megfelelő párthű vagy társutas, illetve valamiért mindenképpen megtűrendő tagja, amennyi az újonnan megválasztandó tagokkal együtt kiadta volna a korábbi létszámot, különös tekintettel arra, hogy – nyilván a szovjet modellből, a tudomány mint termelőerő filozófiájából kiindulva és a művészek „nehéz kezelhetőségét" is figyelembe véve – a Széptudományi Alosztályt egyszerűen megszüntették. A „disszidensek" tagságát egyelőre felfüggesztették (formális döntés híján később a tagságukat megszűntnek tekintették; Kónya 1989: 505), néhány tagot pedig politikai okból vagy (szintén politikailag motivált) bírósági ítélet miatt kizártak. A régi tagok többségét, ha hivatalosan nem is, de ténylegesen kizárták, ugyanis az 1949. évi új alapszabályok szerint a számukra bevezetett „tanácskozó tagi" minősítéssel csak e cím viselésének joga járt (ezt a jogot explicite utoljára az 1960. évi alapszabály 47. §-a tartalmazta; Kónya 1994: 348; az 1970. évi alapszabályból már kimaradt; Feketéné 1998: 355), ezenkívül részt vehettek az Akadémia osztályainak nyilvános ülésein, és ott tudományos kérdésekben felszólalhattak. Szavazati joguk,

valamint szervezeti és vagyoni kérdésekben felszólalási joguk sem volt. Arról, hogy kit lehet (kit kell) az MTA tagjává megválasztani, illetve kik legyenek a kizárandók és „tanácskozó taggá" visszaminősítendők, az MTT előkészítő munkája (HUSZÁR 1995: 209–225) után az MDP Titkárságának 1949. október 19-i ülése döntött (HUSZÁR 1995: 226–238). A pontos számokra rátérve, KÓNYA (1989: 503–504) szerint 1949. október 31-én az átszervezés előtti – tiszteleti tagokkal együtt – 258 tagból 103-at választottak újra, 122-t tanácskozó taggá minősítettek, 17-nek illegális külföldi tartózkodás miatt átmenetileg felfüggesztették a tagságát. A Széptudományi Alosztály megszüntetése miatt 13-an vesztették el tagságukat, egyéb politikai okok és bírósági ítélet miatt pedig három főnek szűnt meg a tagsága (ezek egyike volt PAPP Simon).

Az 1949. október 31-i ülésen a következő geológus akadémikusokat minősítették vissza tanácskozó taggá: ANDREÁNSZKY Gábort, MAURITZ Bélát, SCHRÉTER Zoltánt, SZENTPÉTERY Zsigmondot, TELEGDI ROTH Károlyt és TOKODY Lászlót, rajtuk kívül elítélése miatt megszűnt PAPP Simon tagsága. A tíz korábbi tagból tehát mindössze három maradt teljes jogú akadémikus. A tagságukat elvesztő geológusok aránya (70%) magasabb volt, mint (a felfüggesztettekkel együtt) a teljes tagságra adódó 60%, és a tanácskozó tagi státust tekintve ez az arány még rosszabb volt (60% a 47%-kal szemben).

A tanácskozó taggá lefokozottak közül néhány személyre külön is érdemes kitérni. A korabeli dokumentumokban többször szerepel negatív felhanggal – a nyilván korábbi bárói címével is szemet szúró – ANDREÁNSZKY Gábor, aki a IV. osztály titkáraként az Igazgatótanács tagja volt, és ott láthatólag nem a párt szája íze szerint nyilatkozott meg. Az MTT Pártkollégiuma 1949. június 18-i ülésének előkészítéséhez – ERDŐS Tamás, az MTT titkára által – készített jelentés mellékletében azon „28 fasiszta vagy ellenségesen reakciós akadémikus" listáján szerepelt, „akiktől az átszervezés során bekövetkező választásoknál meg kellene szabadulnunk" (PÓTÓ 1994: 95). ALEXITS György, az MTT főtitkára RÁKOSI Mátyásnak írt, 1949. október 29-i jelentésében is az MTA Igazgatótanácsában helyet foglaló „tömény reakciósok" között sorolta fel (PÓTÓ 1994: 103). Igen sajátos TOKODY László levelező tag esete. Őt a kéziratként kinyomatott, 1949. évi tagajánlások szerint rendes tagságra ajánlotta VENDL Aladár, GRÓH Gyula, MAURITZ Béla, SZENTPÉTERY Zsigmond, SCHULEK Elemér, BULLA Béla és ERDEY-GRÚZ Tibor, ehelyett „tanácskozó taggá" átsorolva lényegében megszűnt akadémikusnak lenni – a visszaemlékezések szerint később keserű gúnynyal „rugalmazott akadémikus"-nak titulálta magát. Még ennél is kirívóbb példa MAURITZ Béláé, ő 1942 óta már tiszteleti tag volt, de ez sem védte meg a visszaminősítéstől.

Ha a visszaminősítettek és a megmaradtak listáját jobban szemügyre vételezzük, feltűnő, hogy az „1919-es veterán" VADÁSZ Eleméren kívül kizárólag műszaki egyetemi tanárok maradtak akadémiai tagok (VENDEL Miklós és VENDL Aladár személyében), a levelező taggá megválasztott SZÁDECZKY-KARDOSS Elemér akkoriban szintén műszaki egyetemi professzor volt. Ez összhangban állt azzal a szemlélettel, amelyet az MDP Tudományos Bizottságának 1948 nyári dokumentuma úgy fogalmaz meg, miszerint „tudománypolitikánk most következő szakaszának alapvető feladata tudományos gépezetünk mozgósítása a tervgazdálkodás szolgálatában" (KÓNYA 1998: 11), tehát az Akadémiának elsősorban a „szocialista termelőmunka" tudományos megalapozásának irányításában és szolgálatában kellett szerepet játszania, amelyben a műszaki területnek kiemelt hely jutott (ehhez lásd a geológusok osztályba sorolásáról szóló részt is). Amint HUSZÁR (1995: 158) fogalmaz, „a »kiemelt műszakiak« GERŐ Ernő által felügyelt »védett övezet« volt". BÓDY (2025) könyvében több példát sorol fel arra, hogy a műszaki értelmiség számos, a Horthy-rendszerben magas pozíciót betöltő tagja élvezte a Rákosi-rendszer kegyét. A legeklatánsabb VARGA József vegyészmérnök esete, ő úgy tartotta meg akadémiai tagságát és kapott Kossuth-díjat 1950-ben és 1952-ben, hogy 1940 és 1943 között miniszter volt...

A természet- és főleg a műszaki tudományok prioritásának megfelelően változott meg 1949-ben az MTA felépítése is. Az addigi III. (Matematikai és Természettudományi) Osztályt már 1946-ban, a Természettudományi Akadémiával történő egyesüléskor kettéválasztották, az új III. Osztály a Matematikai, Fizikai, Kémiai és Műszaki Tudományok Osztálya, míg a IV. Osztály a Biológiai és Orvosi Tudományok Osztálya lett. Az I–II., valamint a III–IV. Osztályok között létszámegyenlőséget kívántak elérni (PACH 1975: 353), de 1946 végén valójában még 52:48 volt ez az arány (KÓNYA 1989: 499), 1948-ban pedig 56:44 (KÓNYA 1989: 500). Az 1949-es újabb átalakítás alkalmából viszont a műszaki tudományok már önálló osztályt kaptak: I. Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya, II. Társadalmi-Történeti Tudományok Osztálya, III. Matematika és Természettudományok Osztálya, IV. Biológiai és Agrártudományok Osztálya, V. Orvosi Tudományok Osztálya, VI. Műszaki Tudományok Osztálya, tehát a bölcsészeti, illetve a reáltudományok osztályaránya 1:2-re változott. Az új tagok zöme az új osztályokat erősítette, a 27 új akadémikusból 10 a Műszaki Tudományok Osztályát (KÓNYA 1989: 505).

Az osztálystruktúra átalakítása miatt az a sajátos helyzet állott elő, hogy a korábban (1870 óta) a III. Osztályhoz tartozó geológus tagok (beleértve a „tanácskozó tagokat" is) megoszlottak a III. Matematika és Természettudományok Osztálya és a VI. Műszaki Tudományok Osztálya között. Az előbbibe tartozott VENDEL, VENDL és VADÁSZ, illetve a tanácskozó tagok közül MAURITZ, SZENTPÉTERY és TOKODY, az utóbbiba SZÁDECZKY-KARDOSS, illetve a tanácskozó tagok közül SCHRÉTER és TELEGDI ROTH. Jelenleg nem világos, hogy a geológus tanácskozó tagokat, akik a két osztály „lefokozottjainak" 23, illetve 25%-át tették ki, milyen alapon osztották el. VADÁSZ maga egyébként nem támogatta azt, hogy a geológia a VI. Osztályba tartozzon, egy a témának szentelt, az MTA III. és VI. Osztályának 1950. november 14-i ülésén tartott előadásában (VADÁSZ 1951: 26) *expressis verbis* kijelentette, hogy „az akadémikus földtan helye tehát a természettudományok között van; nem műszaki tudomány".

Az előadásához a VI. osztály részéről hozzászóló egykori 1919-es népbiztos, HEVESI Gyula osztálytitkár azonban arra konkludált, hogy „feltétlenül helyesebb és hasznosabb lenne a geológiának a Műszaki Tudományok Osztályában való helyetfoglalása. Szocialista építésünknek mai legdöntőbb kérdése a nyersanyag-probléma és ötéves tervünk sikere a legnagyobb mértékben függ attól, hogy mennyiben tudja a geológiai tudomány elősegíteni népgazdaságunk nyersanyagszükségletének biztosítását" (HEVESI 1951: 30). Az idők szavát értő füllel figyelő SZÁDECZKY-KARDOSS Elemér a tőle megszokott bravúros technikával megírt hozzászólásában egyrészt igazat adott VADÁSZnak, aki „mélyenszántó okfejtéssel kimutatta, hogy a földtan vitathatatlanul természettudomány, és a geológus munkája nem műszaki jellegű", másrészt viszont kifejtette, hogy „a földtan és a műszaki tudományok viszonya dialektikus: a földtan a természettudományokhoz tartozik, és e hovatartozása mindinkább fejlődik [vö. „a nemzetközi helyzet egyre fokozódik"], de gyakorlatilag jelenleg nálunk is már teljes egészében a műszaki tudományok szervezése körébe kerülhet". *Ultima ratio* gyanánt pedig a következő hangzott el: „Nyilván ez felel meg népünk, a magyar épülő szocializmus érdekének is és a kérdést végső fokon egyedül ez a szempont döntheti el" (SZÁDECZKY-KARDOSS 1951: 31 és 35). Ezek után nem meglepő módon KERTAI György is az egyrészt/másrészt érvek hosszas – és természetszerűleg a kor zsargonjában íródott – kifejtése után végül a „műszaki oldalra" tette le a garast, ha nem is végérvényes jelleggel: „szocializmust építő ötéves tervünk szervezetileg minden tudományt ott kell hogy mozgósítson, ahol a termelés fejlesztése érdekében a kutatók a leghatásosabban működhetnek: ez pedig jelenleg a műszaki feladatok mellett van" (KERTAI 1951: 40). Így aztán – annak ellenére, hogy amint később a X. Osztály létrehozása alkalmából VADÁSZ (1965: 72) nem mulasztotta el megjegyezni „a földtani tudományok kezdettől fogva hibás elgondolással voltak besorolva" – a kettősséget úgy oldották fel, hogy VADÁSZ, VENDEL és VENDL kérvényezték áthelyezésüket a Műszaki Osztályra, amit az Elnökség 1951. február 3-án hagyott jóvá.

1949 végére tehát a három megmaradt (VENDL, VENDEL, VADÁSZ) és egy megválasztott (SZÁDECZKY-KARDOSS) taggal a korábbi 10-ről 4-re zuhant a geológus akadémikusok száma, és 1965-ig változatlan szinten maradt. Mivel az MTA taglétszáma is csaknem a felére esett vissza, a geológus tagok összlétszámra vetített aránya 1949-ben csak kisebb mértékben, 5%-ról 3%-ra csökkent. Még 1951-ben újból megváltozott az MTA szerkezete, és az immáron nyolc osztályból (I. nyelv- és irodalomtudományok; II. társadalmi-történeti tudományok; III. matematikai és fizikai tudományok; IV. biológiai tudományok; V. orvosi tudományok; VI. műszaki tudományok; VII. kémiai tudományok; VIII. agrártudományok osztályai) már hat volt természettudományi jellegű. Az újabb osztályok létesítése újabb tagok felvételét is hozta, a levelező és rendes tagok összlétszáma már 150 körül ingadozott, így már az 1950-es évek közepére 2,5%-ra csökkent a geológus tagok aránya. Más lett volna a helyzet, ha megtörténik a tanácskozó tagok rehabilitása, ami az 1956-os forradalom után, december elején merült fel. Az MTA történetének ezen elfelejtett epizódja során a tanácskozó taggá visszaminősített geológusok közül a biológiai csoport levelező tagnak javasolta ANDREÁNSZKY Gábort, a VI. Osztály rendes tagnak MAURITZ Bélát és levelező tagnak SCHRÉTER Zoltánt, TOKODY Lászlót és PAPP Simont. A pártvonal követőinek azonban sikerült a szokásos májusi nagygyűlést 1957 őszére halasztani, és a kádári „konszolidáció" kibontakozásával a rehabilitáció kérdése bő három évtizedre lekerült a napirendről (PÓTÓ 2006: 82–84). Az Akadémia vezető személyiségei rossz lelkiismeretük megnyugtatására – már ha volt ilyen problémájuk – láthatólag elegendőnek tartották a még élő visszaminősítetteknek odaítélt kandidátusi, illetve „nagydoktori" címeket. ANDREÁNSZKY, MAURITZ és TELEGDI ROTH 1952-ben, SCHRÉTER és TOKODY 1953-ban kapta meg a kandidátusi titulust az MTA Tudományos Minősítő Bizottságától (TMB). 1957 elején TOKODY az 1956-ban megvédett disszertációja, PAPP, SCHRÉTER és MAURITZ odaítélés révén részesült a tudományok doktora címben. ANDREÁNSZKY viszont később sem érdemelte ki ezt a kegyet, talán azért, mert 1956-ban is exponálta magát, ugyanis szerepet vállalt az MTA nemzeti bizottságának ügyintézőségében (PÓTÓ 2006: 61–62).

1965-ben a geológus akadémikusok addig 2,5%-os aránya látványosan megugrott *(3. ábra)*. Mi történt? Ebben az évben a II. Társadalmi-Történeti Tudományok Osztályának kettéosztása nyomán létrejött a II. Filozófiai és Történettudományok Osztálya és a IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya, illetve a VI. Műszaki Tudományok Osztályából – elsősorban az MTA Elnökségében 1964-ben egymást váltó két Elemér, VADÁSZ és SZÁDECZKY-KARDOSS kezdeményezésére – végre kivált a X. Föld- és Bányászati Tudományok Osztálya. Új osztály létrejötte óhatatlanul új tagok választásával jár, és ez alkalommal is így történt. A – korai haláluk miatt – csak sajnálatosan rövid ideig működő KERTAI György és PANTÓ Gábor megválasztása határozott kiugrást okozott a görbén. Érdemes felfigyelni arra, hogy a levelező és rendes tagoknak a maihoz képest jóval kisebb (170 körüli) összlétszáma miatt a 6-7 főnyi geológus tagság közel akkora vagy nagyobb százalékos képviseletet jelentett, mint a jelenlegi 12 fős tagság.

Az 1970-es évek közepére már 200 fölé nőtt az Akadémia taglétszáma. Az 1979. évi alapszabály a 75 évesnél fiatalabb hazai tagok számát 200-ban maximálta, majd 1994-ben a 200 fős létszámkorláthoz tartozó korhatárt 70 évre szállították le. Mindazonáltal az összlétszám 1990-ben 282 volt, majd 1995-ben túllépte a 300-at (304), és 2007 óta – legalábbis a tagválasztási években – az MTA Alapszabályában megszabott 365 fős limiten vagy annak közelében van. Ami a geológus akadémikusok abszolút számát illeti, elmondható, hogy ez a rendszerváltozás óta, ha nem is rohamosan, de folyamatosan nőtt *(2. ábra)*. Mivel az összes taglétszám vagy két évtizede az alapszabály szerinti maximum közelében mozog, a geológusok arányszáma most is az 1949-es 3% körül van. Említést érdemel, hogy a megszűnt tagságú, illetve tanácskozó taggá visszaminősített geológus akadémikusok korábbi státusát – a többi e sorsra jutott tagéval együtt –

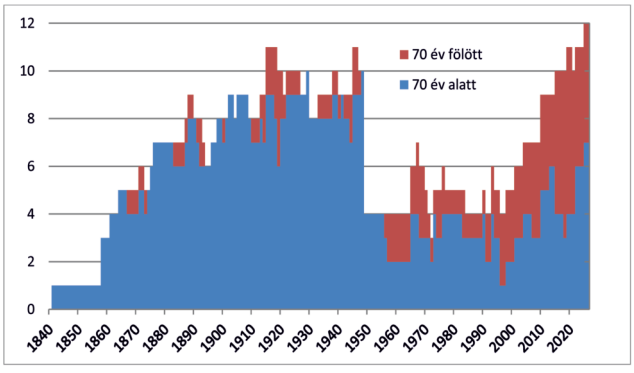

4. ábra. A 70 évnél fiatalabb, illetve idősebb geológus akadémikusok létszáma, 1841–2026.

Fig. 4. *Number of geologist members of the HAS, under (blue) and over (red) the age of 70, 1841–2026.*

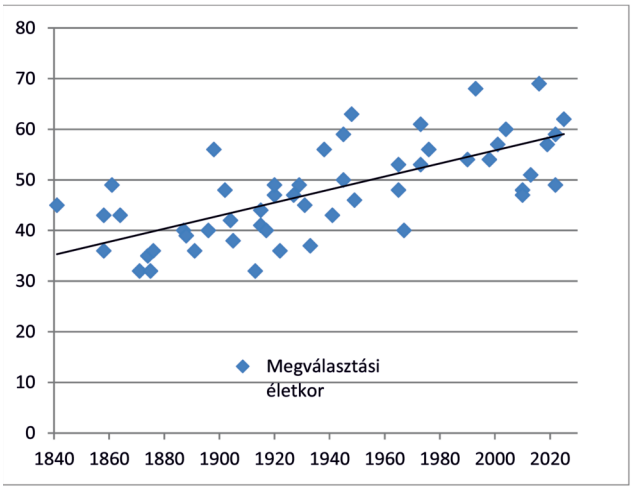

5. ábra. A geológus akadémikusok megválasztási életkora, 1841–2026.

Fig. 5. *Age of election of geologist members of the HAS, 1841–2026.*

az MTA közgyűlése 1989. május 9-én visszaállította, de közülük senki sem érte meg ezt a napot. Az 1991. évi közgyűlés a X. Osztály nevét az Elnökség javaslatát jóváhagyva „Földtudományok Osztálya" névre változtatta (*Akadémiai Értesítő* **40**, 107).

A geológus tagok szépen növekvő számai már meghaladják a XX. század első felének rekordjait *(2. ábra)*, viszont nemcsak a százalékos arányokban maradnak el azokhoz képest *(3. ábra)*, hanem más szempontból sem olyan kedvező a kép. Ha a diagramon megjelöljük a 70 évesnél fiatalabb, illetve idősebb tagokat, a *4. ábrát* kapjuk. A *3. ábrán* 1980-tól kezdve bejelöltem az életkori limit alatti geológus tagok százalékos arányát is a 200 fős létszámkorláthoz képest. Jól látszik, hogy ha a 70 év alatti tagokra nézve értékeljük a diagramot, a „fiatal geológus tagok" abszolút száma jelenleg is meglehetősen elmarad a XX. század első felének értékeitől, az arányszáma pedig markánsan nem különbözik az összes tagra számolható 3% körüli értéktől, ami szintén elmarad a korábbi, XX. század eleji csúcsoktól. Ez nemcsak a tudományos teljesítmény valószínűsíthető csökkenése miatt kedvezőtlen a geológia akadémiai képviseletének és érdekérvényesítési lehetőségeinek szempontjából, hanem azért is, mert az MTA Alapszabálya szerint is a 70 év feletti tagoktól nem elvárás az aktív részvétel az Akadémia munkájában, hanem csak az önkéntes alapon történő részvétel. Ugyanígy a 70 éven felüli tagok „helyzeti energiája" sem érheti el a korábbi mértéket, hiszen többnyire már nem töltenek – nem tölthetnek – be vezetői pozíciókat a különböző intézményekben. (Ez régebben is így volt, hiszen uralkodói, később kormányzói engedély kellett ahhoz, hogy valaki a 70. életéve betöltése után állami alkalmazásban maradjon.)

Megválasztási életkor

Az előbbi rész zárógondolata bizonyos mértékig átvezet a megválasztási kor alakulásának kérdéséhez. VÖRÖS (2006) egyénenként, nem időléptékben, de időrendben mutatta be a (levelező) taggá választási életkort, és mint kiemelte, cikke 3. ábráján „megdöbbentő erővel jelentkezik az »öregedési« tendencia, bármily csúnyán is hangozzék ez a kifejezés". Jelen összeállítás *5. ábráján*, mely a megválasztási év-életkor koordinátarendszerben ábrázolja a jelenséget, a trendvonal jól szemlélteti VÖRÖS (2006) megállapítását, noha az általa sürgetett fiatalításra cikke megjelenése óta határozott törekvés mutatkozott. Ez az *5. ábra* jobb szélső adatpontjain észre is vehető, hiszen jóval a korrelációs egyenes alatti életkorral FÜLÖP József 40 évesen történt megválasztása (1967) óta csak 2010-ben és utána kerültek be az Akadémiára geológusok (2010: 47 és 48, 2013: 51, 2022: 49). Az „öregedési tendenciát" tükrözi, hogy az 1949-ben ennél fiatalabban (46 évesen) – FÜLÖP-höz hasonlóan erős politikai hátszéllel – megválasztott SZÁDECZKY-KARDOSS adatpontja még alig esik a trendvonal alá. Mivel VÖRÖS (2006) részletes elemzést adott az „öregedési tendenciáról", egyedül a „rekordereket" mutatom be. A három legfiatalabbként – nem meglepő módon még az I. világháború előtt – megválasztott geológus, a szakma három kiemelkedő alakja, a fiatalon elhunyt HOFMANN Károly, illetve KOCH Antal és MAURITZ Béla egyaránt 32 évesen került a levelező tagok közé. A legkorosabb megválasztottak – akik viszont az utóbbi bő három évtizedben lettek akadémikusok – több mint kétszer olyan idősek voltak: HAAS János 69 éves, BÁRDOSSY György és GÉCZY Barnabás 68 éves. Az utóbbi két személy kései megválasztása mögött (tudomány)politikai okok sejlenek föl: BÁRDOSSY a koholt vádak alapján kivégzett miniszterelnök rokonaként a rendszerváltozásig nem volt eléggé „akadémiaképes", GÉCZY pedig nem élvezte az utolsó „geocézár", FÜLÖP József maradéktalan támogatását.

Az „öregedési tendencia" nyilvánul meg egyébként abban is, hogy az átlagéletkor lassú növekedése dacára a leghosszabb ideig (51 év, 8 hónap, 14 nap) akadémikusként működő geológus az 1875-ben, 32 évesen megválasztott KOCH Antal, utána (48 év, 7 hónap, 30 nap) az 1922-ben, 36 évesen megválasztott VENDL Aladár következik, és csak a harmadik (48 év, 6 hónap, 15 nap) az élete 102. évében elhunyt NEMECZ Ernő, mivel őt 1973-ban már „csak" 53 évesen választották levelező taggá.

A levelező tagból rendes taggá történő akadémikusi előmenetel

Az utóbbi bő fél évszázad gyakorlatával szemben, amikor is a levelező tagok úgyszólván automatikusan hat vagy kilenc év után rendes taggá avanzsálnak, 1945 előtt sokan hosszú évtizedekig – egészen halálukig – megrekedtek a levelező tagi szinten. INKEY Béla több mint 34, PETTKÓ János csaknem 29 évig volt levelező tag. Ebben a „Geológus taglétszám és képviseleti arányok" részben említett, osztályonkénti rendes tagi létszámkorlát is közrejátszhatott. Szembetűnő, hogy ebben az időszakban nagyon kevés kivétellel (HANTKEN, ZIMÁNYI, NOPCSA) csak egyetemi tanárokat választottak meg rendes tagnak (időrendben SZABÓ, KRENNER, LÓCZY, SCHAFARZIK, MAURITZ, VENDL, VENDEL), a más területeken működők – olykor hosszú életük dacára – maradtak levelező tagok (PETTKÓ, HOFMANN, a két BÖCKH, INKEY, FRANZENAU, PÁLFY, ROZLOZSNIK, TELEGDI ROTH). A hosszabb életű professzorok közül egyedül PAPP Károly maradt végig – pontosabban kizárásáig, csaknem 28 évig – levelező tag.

1945 után megváltozott a helyzet, sőt eleinte rekordgyorsaságú előlépések is történtek. PAPP Simont, aki 1945. május 30-án lett levelező tag, már 1946. december 19-én, tehát bő másfél évvel később rendes taggá választották. Ez végső soron az 1945. szeptember 6-án alakult SZENT-GYÖRGYI Albert-féle Természettudományi (ellen) Akadémia és az MTA között KERESZTURY Dezső kultuszminiszter bábáskodásával létrejött egyesülési megállapodás következménye volt. Az egyezség értelmében az MTA többek között beválasztotta a III. Osztályba a Természettudományi Akadémia valamennyi tagját, akik még nem voltak tagjai az MTA-nak. Ezt követően a Természettudományi Akadémia megszűnt (PACH 1975: 353–354, KÓNYA 1989: 498). Mindez 1946. július 24-én meg is történt, a Természettudományi Akadémia 17 tagját „kooptálták" az MTA levelező tagjai közé. A „tizenhetek" között nem volt geológus, az 1949 után vezető szerepet játszó személyiségek közül viszont megemlíthető GOMBÁS Pál, későbbi MTA-alelnök, RUSZNYÁK István, későbbi MTA-elnök, STRAUB F. Brúnó és TÖRŐ Imre. Ezzel javult a természettudományok képviselete, de a teljes üléseken szavazati joggal rendelkező rendes tagok között továbbra is kisebbségben voltak a természettudósok. (1970-ig a levelező tagoknak csak az osztályüléseken volt szavazati joguk.) Másrészt SZENT-GYÖRGYI a Természettudományi Akadémia tagjainak egy részét rendes taggá kívánta megválasztatni. Mivel az alapszabály szerint csak levelező tagból lehetett rendes tag, a júliusi után decemberben egy rendkívüli tagválasztó ülést is tartottak, és azon az MTA azon levelező tagjai közül, akik korábban a Természettudományi Akadémiának is tagjai voltak, 17 főt rendes taggá választottak (FEKETE & SZAMOS 1978). Egyikük volt PAPP Simon (a Természettudományi Akadémia egyetlen geológus alapító tagja). Egyébként e választás is – az ülés jegyzőkönyve szerint – elég sajátos körülmények között zajlott le: „Elnök üdvözli a megjelenteket és meg kívánja állapítani a határozatképességet. 16 szavazó tag van jelen. Az alapszabály 25 tagnak jelenlétét írja elő, de a mai körülmények – a hideg és a távolság is – erősen latba esnek. A gyűlés kimondhatja, hogy határozatképesnek tartja magát" (ANONIM 1947).

PAPP Simon nemcsak a leggyorsabban rendes taggá vált levelező tagok egyike volt a geológusok közt, hanem a vele együtt 1945. május 30-án levelező tagnak választott ANDREÁNSZKY Gáborral együtt a legrövidebb ideig akadémikusként működők egyike is. 1949. október 31-én PAPPot a MAORT-perben – koholt vádak alapján – történt elítélése miatt kizárták, ANDREÁNSZKYt pedig „tanácskozó taggá" degradálták (*de facto* kizárták). A szakterületen a legrövidebb ideig, három évig, a korán – 56 évesen – elhunyt KERTAI György volt akadémikus.

PAPP Simonnál is gyorsabban lett rendes tag az új időknek új szeleit nagy tehetséggel vitorlájába fogó briliáns elme, SZÁDECZKY-KARDOSS Elemér. Ez vélhetőleg nem volt teljesen független attól, hogy levelező taggá való megválasztása után másfél hónappal – mint a Kisgazdapárt képviselője – a Moszkvából hazatért emigráns kommunista történész, ANDICS Erzsébet (szintén frissen megválasztott levelező tag) mellett ő ajánlotta elfogadásra a parlamentben „az országunk bölcs vezetőinek vezetése alatt született", az MTA sztálinista átalakítását szentesítő törvényt. Felszólalásában kijelentette, hogy „a Magyar Tudományos Akadémia valójában csak ezzel a törvényjavaslattal születik meg", ami teljes mértékben igaz is volt a tudományirányító főhatóság jelleget felvevő és tekintélyes intézethálózat kiépülése elé néző, merőben új státusú Akadémiára (a SZÁDECZKY-KARDOSS-idézetek forrása NAGY 2006: 105). A „szovjet típusú" MTA megszületése a Magyar Tudományos Tanács 1948. szeptember 8-i megalakulásától az akadémiai törvény 1949. december 13-i elfogadásáig bő 15 hónapot igényelt, a „rekorder" SZÁDECZKY-KARDOSS rendes tagságának megszületéséhez alig több mint 13 hónap volt szükséges (levelező tag lett az MTA személyi összetételét gyökeresen megváltoztató 1949. október 31-i ülésen, rendes tag 1950. december 2-án).

Meg kell még említenünk az 1949 előtt létező tiszteleti tagi kategóriát, ez kizárólag hazai tagok részére volt adható. Tiszteleti taggá „részben akadémiai, közéleti, politikai, egyházi tisztségviselőket, pénzembereket választottak, részben pedig az idős akadémiai tagok megtett tudományos pályáját ismerték el ezzel a legmagasabb akadémiai tagsági formával" (BECK et al. 2003: 14). Ez utóbbi megtiszteltetés öt geológus tagot ért, KUBINYI Ferencet (1858), LÓCZY Lajost (1920), ZIMÁNYI Károlyt (1940), MAURITZ Bélát (1942) és VENDL Aladárt (1945). 1949-ben ezt a tagsági formát egyfajta „megszüntetve megőrzés" formájában gyakorlatilag felszámolták. A régi tiszteleti tagok közül egyedül az ekkor már jó ideje külföldön élő HEVESY György maradt meg, a többieket vagy tanácskozó tagnak visszaminősítve *de facto* kizárták, mint MAURITZot, vagy visszakerültek a rendes tagi kategóriába, mint VENDL Aladár, akit emiatt – a geológusok közül egyedüliként – kétszer választottak meg rendes tagnak. 1949-ben ugyan még megszavaztak két új tiszteleti tagot, RÉVAI Józsefet és GERŐ Ernőt, de utánuk már több belföldi tiszteleti tagot nem választottak. A tiszteleti tagság intézményének későbbi funkcióváltásával valamivel bővebben a külföldi geológus tagokról szóló rész foglalkozik.

Székük el nem foglaló geológus akadémikusok

Az akadémiai székfoglalókat sokan hajlamosak puszta protokolláris formalitásnak tartani, ez azonban távolról sem helytálló. A külsőségeken – a tagsági oklevél átadásának szimbolikus aktusán és a nyilvános, ünnepélyes szakmai elismerés lélekemelő mivoltán – túlmenően a székfoglaló előadások tartalma is lényeges, hiszen általában nyomtatásban is közzé szokták őket tenni. Amíg a II. világháborúig a székfoglalók általában valamely konkrét kutatás eredményeit mutatták be, az utóbbi évtizedekben többnyire olyan átfogóbb előadásokra kerül sor, amelyek a tudománytörténész számára is sok tanulságot hordoznak. Amikor a megválasztott összegzi addigi kutatásainak legfontosabbnak tartott eredményeit, vagy éppen azokba a problémákba ad bepillantást, amelyek aktuálisan foglalkoztatják, illetve kifejti nézeteit az általa művelt szakterület múltjáról és jelenéről, egyfajta tudományos ars poeticát fogalmazhat meg, amire a „szokványos" publikációkban nemigen van mód.

Most azonban azon kivételes esetek körülményeit és következményeit kísérlem meg felvázolni, amikor az új levelező vagy rendes tag nem tartotta – vagy nem tarthatta – meg a székfoglaló előadását. Elvileg ugyan a rendes tagok már az 1832. évi 3., a levelező és (1869-ig) a tiszteleti tagok pedig az 1841. évi 12. nagygyűlés határozata alapján „egy eredeti értekezés felolvasásával" voltak kötelesek elfoglalni a székük, viszont hetven tag bizonyíthatóan nem tartotta meg a székfoglalóját, további negyven esetében pedig ez nem volt hitelt érdemlően megállapítható (FEKETÉNÉ 1975: X). A székfoglaló megtartására az 1946–1949 közötti rövid időszaktól eltekintve – amikor három év volt a „türelmi idő" – a szabályzatok egy évnyi időt adtak (és adnak), a határidőt az 1956–1979 között érvényes alapszabályok szerint az elnökség indokolt esetben meghosszabbíthatta (KÓNYA 1994: 320, 337, 353, 394). Ezt azonban sokan nem tartották be, a geológusok közt a legtöbbet késő levelező tagi székfoglalót LÓCZY Lajos (szűk tíz év) és ROZLOZSNIK Pál (majdnem kilenc év) tartotta, de SCHAFARZIK Ferenc rendes tagi székfoglalója is bő öt évet váratott magára. A II. világháború előtti MTA Almanachokban a székfoglalót még nem tartott rendes és levelező tagokat külön sorolták fel, mint „megválasztott" rendes, illetve levelező tagok. Az *1. ábrán* felsorolt személyek közül megválasztásuk időrendjében a következők nem tartottak székfoglalót:

• HOFMANN Károly, akit 1871-ben választottak levelező taggá, székfoglalója tárgyául Mecsek hegységi földtani fölvételi munkálatainak „egyik legfontosabb eredményét, az általa kimutatott krétaképződmények őslénytani és földtani viszonyainak megismertetését választotta. Sajnos, hogy bámulatos alapossággal és szinte túlhajtott pontossággal készített munkáját sokoldalú elfoglaltsága miatt nem fejezhette be s 1891 februárjában bekövetkezett korai halála után a tervezett munkának csak töredéke maradt vissza kész kéziratban" (VADÁSZ in HOFMANN 1912: 688).

• LÓCZY Lajos már levelező tagi székfoglalóját is 1888. évi megválasztása után tíz évvel olvasta föl, ami előre vetítette azt, hogy az 1901. évi rendes taggá választása után nem is tart székfoglalót – ez azonban nem akadályozta meg az akadémikusokat abban, hogy 1920-ban – nyolc nappal halála előtt – tiszteleti taggá ne válasszák.

• BÖCKH Hugó 1915-ben lett levelező tag, akkor már a bányászati igazgatásban dolgozott, és a világháború alatt nyilván kisebb gondja is nagyobb volt annál, minthogy a székfoglalójával foglalkozzon. Később sem tért vissza az akadémiai szférába, előbb gyakorlati kutatások végzése (főleg külföldön), majd korai haláláig a Magyar Királyi Földtani Intézet irányítása kötötte le.

• PAPP Károly 1920-ban lett levelező tag. Az I. világháború után lényegében kivonult az aktív kutatómunkából, szakmai munkálkodását jórészt egyetemi tanári tevékenységére szűkítette le, és a székfoglalóját sem tartotta meg, ami az ő esetében – ritka kivételként – az akadémiai tagságába került (ezt egy évvel később, 1949-ben, persze nyilvánvalóan amúgy is elvesztette volna). Érdemes ennek körülményeit részletesebben is megismerni. A székük el nem foglaló tagok megválasztása a korai akadémiai szabályzatok szerint elvileg semmissé vált. Az 1845-ös *A' M.T.T. utasító határozatai belső dolgaira nézve a' XVI-dik nagy gyűlésig bezárólag* című ügyrend úgy fogalmaz, hogy „ha az új tag egy academiai évnek leforgása alatt […] székfoglaló értekezését megtartani, vagy […] az academiának benyújtani elmulasztaná, a' választás megsemmisül" (KÓNYA 1994: 91). Az 1858. évi alapszabály 32. §-a szerint „minden újonnan választott tag, a külsők kivételével – osztályába tartozó dolgozat felolvasásával, vagy személyes meg nem jelenhetés esetén beküldésével, legfelebb egy év alatt, széket foglal, különben megválasztása megsemmisülvén" (KÓNYA 1994: 107). Az MTA 1869. évi alapszabályai (20. §) az egy éven belüli székfoglaló tartási kötelem fenntartása mellett viszont már nem tartalmaztak retorziót a székfoglalás elmulasztása esetén (KÓNYA 1994: 135). Ezt – a határidő három évre történő kitolása mellett – csak az 1946. évi alapszabályok hozták vissza (20. §.): „Ha a megválasztott tag a három évben meghatározott záros határidő alatt nem foglal széket, helye betöltendő" (KÓNYA 1994: 301).

1945 után részben egyes tudományos, részben egyes politikai tényezők komoly erőfeszítéseket tettek az MTA tagösszetételének megváltoztatására. Még 1945-ben egy alapszabály-módosítás nyomán a politikailag leginkább kompromittálódott tagokat (HÓMAN Bálintot, József Ágost főherceget és ORSÓS Ferencet) kizárták. 1946-ban a SZENT-GYÖRGYI Albert által kezdeményezett Magyar Természettudományi Akadémiából választották be a III. (Matematikai és Természettudományi) Osztályba a nem MTA-tagokat. 1947-ben a Magyar Kommunista Párt sugalmazására LUKÁCS György kezdeményezte 10-15 társadalomtudós levelező taggá választását, de a taglétszám emeléséhez szükséges alapszabály-módosításhoz nem volt meg a többség. 1948 első felében – mivel az aktív tagok kizárását ekkor még nem sikerült kierőszakolni – az MTA Igazgatótanácsa egyrészt azon öt fő tagságának törlését indítványozta, „akik 1945 óta nem adtak hírt magukról" (ez annak az eufemisztikus kifejezése volt, hogy

közülük négy politikai okokból elhagyta az országot), másrészt az 1946. évi alapszabályra hivatkozva azon két tagét, akik elmulasztották a székfoglalójuk megtartását: „A III. Osztályban PAPP Károly levelező tag 1920 óta, a IV. Osztályban VÁMOSSY Zoltán 1920 óta nem foglalta el székét, ezt utóbb sem pótolta. Így az ő helyük most betölthető" (KÓNYA 1989: 501).

Az 1948. évi tagválasztások a fentebb említettek – így PAPP Károly – tagságának április 23-i törlése után, július 2-án zajlottak le. Geológusként egyedül VADÁSZ Elemért választották meg, így mondhatni ő lépett PAPP Károly helyébe. Tudománytörténeti érdekesség, hogy PAPP és VADÁSZ a történelmi fordulatok nyomán több ízben egyfajta antagonistaként került szembe egymással. KOCH Antal nyugdíjazása után, 1913-ban VADÁSZ pályázott a helyére a Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem Földtani Tanszékén (akkori nevén Intézetén), de zsidó származása miatt – KOCH támogatása ellenére – nem nyerte el azt. A kar által eredetileg kiszemelt VITÁLIS István helyett végül PAPP Károly lett a professzor, VADÁSZ Elemér maradt adjunktus. 1919-ben a Tanácsköztársaság alatt VADÁSZ kineveztette magát PAPP helyébe, hogy aztán a kommün bukása után ismét PAPP kerüljön vissza a katedrára. 1946-ban újból fordult a kocka. PAPP Károlyt nyugdíjazták (teljes joggal, mert már 1943 végén elmúlt 72 éves), és VADÁSZ lett a professzor (ő viszont aztán 80 éves koráig…). Ami az MTA-t illeti, VADÁSZ már 1945-ben szerepelt a levelező tagságra ajánlott tudósok között, akkor a – pályáját geológusként kezdő – geográfus PRINZ Gyula és a botanikus JÁVORKA Sándor aláírásával. Ajánlói közt 1948-ban is a geológián kívüli tudományterületek képviselői voltak a többségben: SCHRÉTER Zoltán geológus mellett BULLA Béla és MENDÖL Tibor geográfus, valamint BUZÁGH Aladár és GRÓH Gyula vegyész. A tudománytörténet sajátos fintoraként egy évvel később VADÁSZ elvbarátai „jóvoltából" PRINZ, SCHRÉTER, BULLA (csak ideiglenesen), MENDÖL és GRÓH is elvesztette levelező, illetve rendes tagságát.

• NOPCSA Ferenc bárót, a minden bizonnyal leginvenciózusabb és kétségkívül legexcentrikusabb magyar geológust, 1928. május 18-án választottak meg rendes tagnak. FEKETÉNÉ (1975: 203) szerint „a bejelentett székfoglaló felolvasására a tagságáról való lemondás miatt nem került sor". Ugyanezt közli BECK et al. (2003: 932) is. Azonban, ha hihetünk a korabeli szóbeszédnek, az ok és az okozat itt épphogy föl van cserélve. NOPCSA (FŐZY István szóbeli közlése szerint) 1930. november 11-én egy BERZEVICZY Albert akadémiai elnökhöz címzett magánlevélben jelentette be lemondását. Az elnök megpróbálta erről lebeszélni, de a báró hajthatatlan maradt, így – a napi sajtó hírei alapján a december 15-i ülésen – BALOGH Jenő főtitkár bejelentette a lemondás tényét. NOPCSA levelében nem indokolta meg lemondását, és erre nyilvánosan még kevésbé vállalkozott. *Az Est* bécsi tudósítójának annyit mondott, hogy „lemondásom megindokolását fölöslegesnek tartottam. Ebből kifolyólag legnagyobb sajnálatomra az indokolást mással sem közölhetem. Megmondom azt is, hogy miért. Minden indokolás magában véve is: kritika s kritika csak akkor van helyén, ha az ember eredményt vár tőle. Különben minden kritika: szófecsérlés, tehát időpazarlás. Erre pedig nincsen időm." A további faggatózásra NOPCSA annyit volt hajlandó elárulni, hogy „a lemondásnak kizárólag elvi okai voltak". Az interjú utáni rövid kiegészítésben „budapesti tudományos körökből" kapott információkra hivatkozva azonban *Az Est* azt írta, hogy NOPCSA 1928-ban [!] „A természettudományok hanyatlása Magyarországon és annak okai" címen meghirdetett akadémiai székfoglalóját „máig sem engedélyezték. Azt mondják, hogy emiatt írta meg báró NOPCSA a lemondólevelet" (ANONIM 1930).

Ha figyelembe vesszük, hogy NOPCSA valóban jóval lemondása előtt – bár amint a *Budapesti Hírlap* 1929. április 19-i, valamint a *Magyarság* és a *Pesti Hírlap* másnapi számából kitűnik, *Az Est* cikkével ellentétben nem 1928-ban, hanem 1929. április 22-ére – meghirdette „A természettudományok hanyatlása Magyarországon és annak oka [sic!]" című székfoglaló előadását, amely végül is nem hangzott el, könnyen lehet, hogy *Az Est* információja helytálló, és az impulzív természetű NOPCSA Ferenc valóban azért mondott le az akadémiai tagságról, mert nem tarthatta meg saját szája íze szerint a székfoglalóját.

• Papp Simon (megválasztásáról l. részletesen az előző részben) székfoglalóiról a kézikönyvek nem tesznek említést.

Végezetül egy olyan sajátos esetet mutatok be, amikor el is hangzott a székfoglaló, meg nem is. Az 1950. december 2-án (vagyis levelező tagi székfoglalása után két nappal) rendes taggá választott SZÁDECZKY-KARDOSS Elemér „Két új geokémiai vegyértékszabály és az elemek geokémiai csoportosítása" című rendes tagi székfoglalójának pontos dátuma helyett FEKETÉNÉ (1975: 203) és BECK et al. (2003: 1194) is csupán az 1951-es évet közli. Székfoglalóként, illetve egyáltalán ilyen címmel 1951-ben megtartott SZÁDECZKY-KARDOSS-előadásról semmilyen korabeli híradást nem sikerült fellelni, viszont az e címmel ellátott tanulmány (SZÁDECZKY-KARDOSS 1952) megjelent az *MTA Műszaki Tudományok Osztályának Közleménye* 5. kötetének 3. füzetében, mely az MTA Földtani Állandó Bizottság által az MTA nagygyűlése keretében 1951. december 10–14. között rendezett előadássorozat anyagát tartalmazta (a hozzászólók névsorával együtt). SZÁDECZKY-KARDOSS a *Földtani Közlöny* 1952. évi 82. kötetének 110. oldalán és az *Akadémiai Értesítő* 1951. évi 58. kötetének 465. oldalán közölt program szerint december 10-én „A geokémia egy új alaptételéről" címmel tartotta meg előadását. Sem a programban, sem magában a publikációban, sem VADÁSZ Elemérnek az említett füzetet keretező elnöki megnyitójában, illetve záróbeszédében nem történik említés arról, hogy székfoglaló előadásról lett volna szó. Vélhetőleg azért nyilvánították később ezt az előadást székfoglalónak, mert az 1949. évi alapszabályok 16. §-a értelmében „ha a rendes vagy levelező tag a megválasztásától számított egy év alatt székfoglaló tartására nem jelentkezik [!], megválasztását hatálytalannak kell tekinteni" (KÓNYA 1994: 311), és ha már pár évvel azelőtt két akadémikust is erre hivatkozva törölték a tagok korából, nem akartak efféle formai hibával foltot ejteni SZÁDECZKY-KARDOSS szakmai életrajzán. 1956-tól egyébként az alapszabályok és ügyrendek már ismét nem fogalmaznak meg retorziót a székfoglalóját meg nem tartó megválasztott taggal szemben.

A geológiai szakterületek közötti arányok

A geológus tagok pontosabb szakterületi besorolására nézve hivatalosnak tekinthető adat nincsen, BECK et al. (2003) művében vagy az akadémikusok bizonyos adatait közlő honlapon (akademikus.mtak.hu) következetlen és ellentmondó minősítések találhatók. Így az egykori és mai akadémikusok tudományos működését magam kíséreltem meg „Az MTA geológus tagjai – kritériumok" című részben részletezett négy szakterület között súlyozva 20-20%-os bontásban besorolni. (Ennek az említett részben megadott betűjelekkel kódolt eredményét lásd „Az MTA geológus tagjainak adattára" részben.) Mivel a besorolást az adott személy egész tudományos pályára nézve adtam meg, ez az akadémikusi tagsági időtartama alatt állandó, és nem tükrözi a tudományos pálya közben lezajlott hangsúlyeltolódásokat, így például azt, hogy KOCH Antal ásvány- és kőzettani munkássága szakmai életútjának első részére összpontosult. VÖRÖS (2006: 196) további példákat is említ. Ez különösen a régebbi periódusokban torzíthatja a képet. Az e szakterületi besorolás alapján készült két, éves bontású diagram az 54 akadémikus közül az adott évben aktív tagok szakterületi eloszlását mutatja. A *6. ábra* a négy szakterület relatív „erőviszonyait" mutatja, tekintet nélkül a tagok számára, a *7. ábra* viszont a tagok számával van súlyozva. (Értelmezési példa: az első években egy tag volt, név szerint KUBINYI Ferenc, és ő szakmai életpályája során a geológia területén kizárólag őslénytani jellegű tevékenységet fejtett ki, jelenleg pedig 12 tag van, akik az eddigi szakmai életpályájuk során ~30%-ban földtannal, ~20%-ban őslénytannal, ~40%-ban kőzettan-geokémiával és ~10%-ban ásványtannal foglalkoztak.)

Természetesen a konkrét számoknak vajmi kevés jelentőségük van, a diagramok inkább a tendenciák szintjén értelmezhetők. Ezen a téren figyelembe kell venni azt is, hogy – különösen az 1880 előtti és az 1949–2000 közötti, hat vagy még kisebb tagszámmal jellemzett korszakokban – egy haláleset vagy egy új tag választása is erős relatív eltolódásokat okozhat. Ezek szerint az ásványtan 1880–1920 közt, vagyis a Krenner-iskola virágkorában volt a legerősebben képviselt (egészen a 35-40%-ig), majd drasztikus visszaesés után – részben a kőzettan-geokémia „társutasaként" újból megjelent a palettán. A földtan az 1860-as évektől az 1970-es évekig 30–60% között mozogva általában relatív, de olykor abszolút többségben volt, ám az utóbbi fél évszázadban elsősorban a kőzettan-geokémia rovására erősen visszaesett a 20-30%-os tartományba. Az őslénytan a kis tagszámú korai korszak dominanciája után az 1970-es évekre úgyszólván eltűnt az akadémikusok szakmai profiljából, de 1990 óta ismét a 15-20% közötti tartományban mozog. A kőzettan–geokémia a 10-20%-os tartományból az 1930-as évektől kezdett kitörni, és elsősorban a geokémiai oldal megerősödése nyomán 1949-től stabilan 40-50% közti relatív, olykor minimális abszolút többséget ért el.

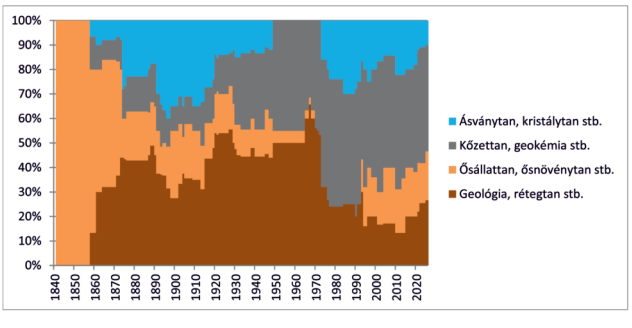

6. ábra. A geológus akadémikusok diszciplína szerinti megoszlása, 1841–2026.

Fig. 6. *Realtive distribution of geologist members of the HAS by discipline, 1841–2026. (Blue: mineralogy, crystallography etc., grey: Petrology, geochemistry etc., ochre: palaeozoology, palaeobotany etc., brown: geology, stratigraphy etc.*

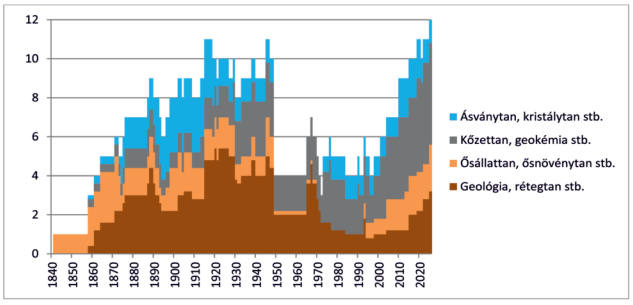

7. ábra. A geológus akadémikusok diszciplína szerinti megoszlása tagszám szerint súlyozva, 1841–2026.

Fig. 7. *Distribution of geologist members of the HAS by discipline, 1841–2026. (For the colours see the caption of* Fig. 6.*)*

Budapest kontra vidék

Országunk közismert Budapest-központúsága az MTA geológus tagjainak lakóhely (pontosabban munkahely) szerinti eloszlásán is jól látszik *(8-9. ábra)*. A vidékről megválasztott levelező tagok aránya 1841–1948 között 22% volt. Ez 1949 és 1989 között – a „tudományos tervgazdálkodás" időszakában – 43%-ra nőtt, de a szakterületről választott új tagok alacsony száma miatt ez abszolút számban nem volt sok, és időarányosan nézve sem jelentett nagy különbséget (1841–1948 között átlag 15,4 évenként választottak levelező tagot vidékről, 1949–1989 között pedig 13,7 évenként). A rendszerváltás óta a vidékről választott új levelező tagok aránya 14%-ra zuhant.

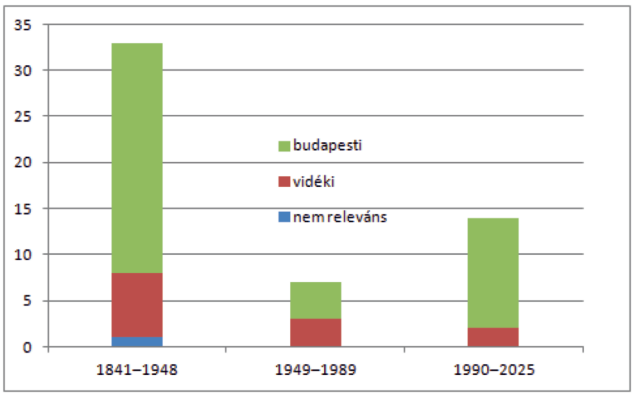

8. ábra. A budapesti és vidéki illetőségű geológus akadémikusok létszáma a feltüntetett periódusban.

Fig. 8. *Number of geologist members of the HAS based in Budapest (green) and outside of Budapest (red) during the given period (blue = non relevant).*

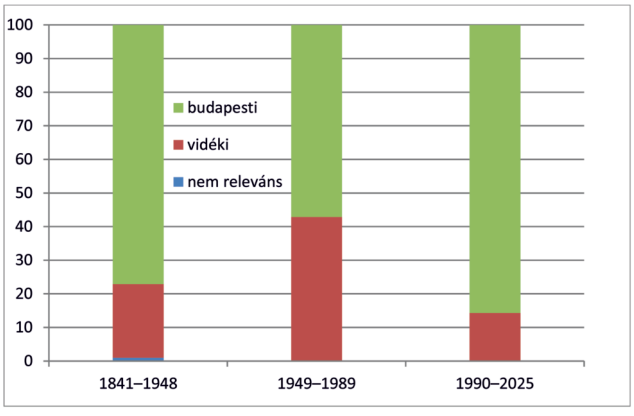

9. ábra. A budapesti és vidéki illetőségű geológus akadémikusok százalékos aránya az adott periódusban.

Fig. 9. *Relative distribution of geologist members of the HAS based in Budapest (green) and outside of Budapest (red) during the given period (blue = non relevant).*

Az MTA hazai geológus tagjainak adattára (megválasztásuk időrendi sorrendjében)

1) **Kubinyi Ferenc** (1796.03.21., Videfalva – 1874.03.28., Videfalva); lev. tag: 1841.09.03., tiszt. tag: 1858.12.15. – paleontológus [1, 3], régész, műtörténész [2], szakterületi kód: ŐŐŐŐŐ; lev. tagi székfoglaló: A Hegyalja földismei tekintetben. (1841.11.15.), tiszt. tagi székfoglaló: A teve és ló, állat- és őslénytani, s a magyarok keletről kijövetelére vonatkozólag történelmi tekintetben. (1859.12.06. és 1859.12.12.)

2) **Kovács / Kováts Gyula** (1815.09.15., Buda – 1873.06.22., Budapest); lev. tag: 1858.12.15. – paleobotanikus [1–3], szakterületi kód: ŐŐŐŐŐ; lev. tagi székfoglaló: Adalékok a Kis-Vértes és a Velencei-tó természetrajzi ismertetéséhez. (1860.05.14.)

3) **Szabó József** (1822.03.14., Kalocsa – 1894.04.10., Budapest); lev. tag: 1858.12.15., r. tag: 1867.01.30. – bányamérnök, geológus [1, 3], mineralógus [2], szakterületi kód: FFKKÁ; lev. tagi székfoglaló: A békés-csanádi halmok földtani tekintetben. (1859.05.19.), r. tagi székfoglaló: A történelmi és geológiai halmokról. (1867.07.08.); főbb akadémiai tiszts.: a III. Oszt. titkára (1870.01.17-től), igazgatótanácsi tag (1888.05.04-től)

4) **Pettkó János** (1812.11.11., Felsődrietoma – 1890.10.26., Pozsony); lev. tag: 1861.12.20. – bányamérnök [1–3], szakterületi kód: FFFFÁ; lev. tagi székfoglaló: Az őslénytani és földtani főkorszakoknak alapokáról. (1863.01.05.)

5) **Hantken Miksa** (1821.09.26., Jablunkau [Osztrák-Szilézia] – 1893.07.26., Budapest); lev. tag: 1864.01.20., r. tag: 1874.06.28. – geológus, paleontológus [1, 2], bányamérnök, geológus, paleontológus [3], szakterületi kód: ŐŐŐFF; lev. tagi székfoglaló: A buda–esztergomi vidék szerves testek képezte kőzetei (1865.01.30.), r. tagi székfoglaló: A délnyugati középmagyarországi hegység területének természeti viszonyai a harmadkorban. (1876.01.10.)

6) **Hofmann Károly** (1839.11.27., Ruszkabánya – 1891.02.21., Budapest); lev. tag: 1871.05.17. – geológus [1, 2], bányamérnök, geológus, paleontológus [3], szakterületi kód: FFFŐK; lev. tagi székfoglaló: nem tartotta meg.

7) **Krenner József** (1839.03.02., Buda – 1920.01.16., Budapest); lev. tag: 1874.05.28., r. tag: 1885.05.28. – mineralógus [1, 2], mineralógus, ásványkutató [3], szakterületi kód: ÁÁÁÁÁ; lev. tagi székfoglaló: Magyarhoni anglesitek. (1876.12.04.), r. tagi székfoglaló: Ásvány-optikai tanulmányok. (1886.04.12.)

8) **Koch Antal** (1843.01.07., Zombor – 1927.02.08., Budapest); lev. tag: 1875.05.26., r. tag: 1894.05.04. – geológus [1, 2], geológus, petrográfus, mineralógus, paleontológus [3], szakterületi kód: FFŐÁK; lev. tagi székfoglaló: A kőzetek tanulmányozásának módszerei alkalmazva a szentendre-visegrádi trachyt-csoport kőzeteire. (1875.12.06.), r. tagi székfoglaló: A Fruskagora geológiája. (1894.11.19.)

9) **Böckh János** (1840.10.20., Pest – 1909.05.10., Budapest); lev. tag: 1876.06.08. – geológus, bányamérnök [1, 3], geológus [2], szakterületi kód: FFŐŐK; lev. tagi székfoglaló: Adatok a Mecsekhegység és dombvidéke jurakorabeli lerakodásainak ismeretéhez. I. Stratigraphiai rész. (1880.04.19.)

10) **Inkey Béla** (1847.12.01., Pozsony – 1921.08.31., Szombathely); lev. tag: 1887.05.13. – geológus [1, 2], geológus, agrogeológus [3], szakterületi kód: FFFKK; lev. tagi székfoglaló: Az Erdélyi Havasok az Oltszorostól a Vaskapuig: Geotektonikai vázlat. (1889.03.18.)

11) **Lóczy Lajos** (1849.12.03., Pozsony – 1920.05.13., Balatonarács); lev. tag: 1888.05.04., r. tag: 1901.05.10., tiszt. tag: 1920.05.05. – geológus, földrajztudós [1–3], szakterületi kód: FFFFŐ; lev. tagi székfoglaló: Gróf Széchenyi Béla kelet-ázsiai utazásának földrajzi és földtani eredményei. (1898.01.17.), r. tagi székfoglaló: nem tartotta meg.

12) **Schmidt Sándor** (1855.01.29., Szeged – 1904.05.16., Budapest); lev. tag: 1891.05.08. – mineralógus [1–3], szakterületi kód: ÁÁÁÁÁ; lev. tagi székfoglaló: Adatok a pyroxen-csoport egyes ásványainak pontosabb ismeretéhez. (1891.11.16.)

13) **Franzenau Ágoston** (1856.09.02., Kolozsvár – 1919.11.19., Rákospalota); lev. tag: 1896.05.15. – paleontológus, mineralógus [1], mineralógus, paleontológus [2], paleontológus, mineralógus, muzeológus [3], szakterületi kód: ÁÁÁŐŐ; lev. tagi székfoglaló: Kristálytani vizsgálatok a bélabányai pyritről. (1898.04.18.)

14) **Staub Móric** (1842.09.18., Pozsony – 1904.04.14., Budapest); lev. tag: 1898.05.06. – paleobotanikus [1–3], szakterületi kód: ŐŐŐŐŐ; lev. tagi székfoglaló: A Cinnamonum-genus az ősvilágban. (1899.04.17.)

15) **Schafarzik Ferenc** (1854.03.20., Debrecen – 1927.09.05., Budapest); lev. tag: 1902.05.09., r. tag: 1916.05.04. – geológus [1–3], szakterületi kód: FFFFK; lev. tagi székfoglaló: Adatok a Szepes-Gömöri Érchegység pontosabb geológiai ismeretéhez. (1904.06.20.), r. tagi székfoglaló: Budapest székesfőváros legújabb geológiai térképezéséről. (1921.12.19.)

16) **Zimányi Károly** (1862.03.02., Budapest – 1941.09.24., Budapest); lev. tag: 1904.05.13., r. tag: 1921.05.08., tiszt. tag: 1940.04.26. – mineralógus [1–3], szakterületi kód: ÁÁÁÁÁ; lev. tagi székfoglaló: Az alsósajói cinnabarit kristálytani vizsgálata és az almadeni cinnabarit fénytörése.

(1905.04.10.), r. tagi székfoglaló: Kristálytani vizsgálatok Krassó-Szörény vármegye pyritjein. (1923.04.30.)

17) **LŐRENTHEY Imre** (1867.04.17., Pest – 1917.08.13., Nyírmada); lev. tag: 1905.05.12. – paleontológus, geológus [1, 3], geológus [2], szakterületi kód: ŐŐŐŐF; lev. tagi székfoglaló: Budapest pannóniai- és levantei-korú rétegei és ezek faunája. (1906.04.02.)

18) **MAURITZ Béla** (1881.05.03., Kassa – 1971.02.15., Budapest); lev. tag: 1913.04.24., r. tag: 1923.05.11., tiszt. tag: 1942.05.15., tanácskozó tag: 1949.10.31. – petrográfus, mineralógus [1, 3], mineralógus, petrográfus [2], szakterületi kód: KKKKÁ; lev. tagi székfoglaló: A botesi chalkopyrit. (1918.03.18.), r. tagi székfoglaló: A magmatikus differenciáció a ditrói és a mecseki foyaitos kőzetekben. (1924.01.21.); főbb akadémiai tiszts.: a III. Oszt. titkára (1933.05.19–1946.12.19.), igazgatótanácsi tag (1935.05.16. – 1946.07.24.)

19) **BÖCKH Hugó** (1874.06.15., Budapest – 1931.12.06., Budapest); lev. tag: 1915.05.06. – geológus [1–3], szakterületi kód: FFFFF; lev. tagi székfoglaló: nem tartotta meg.

20) **PÁLFY Móric** (1871.10.21., Bágyon – 1930.08.16., Budapest); lev. tag: 1915.05.06. – geológus [1–3], szakterületi kód: FFFFF; lev. tagi székfoglaló: Az arany előfordulási viszonyairól az erdélyrészi Érczhegységben és Nagybánya környékén. (1916.03.13.)

21) **NOPCSA Ferenc** báró (1877.05.03., Déva – 1933.04.25., Bécs); lev. tag: 1917.05.03., r. tag: 1928.05.18., tagságáról lemondott: 1930.11.11. – paleontológus, geológus [1–3], szakterületi kód: ŐŐŐŐF; lev. tagi székfoglaló: Geológiai és földrajzi tényezők befolyása az észak-albán törzsek fejlődésére. (1918.05.21.), r. tagi székfoglaló: A természettudományok hanyatlása Magyarországon és annak oka. (1929.04.22., bejelentett, de meg nem tartott)

22) **PAPP Károly** (1873.11.04., Tápióság – 1963.06.30., Tápióság); lev. tag: 1920.05.05., tagsága megszűnt: 1948.04.23. – geológus [1–3], szakterületi kód: FFFFŐ; lev. tagi székfoglaló: nem tartotta meg.

23) **VITÁLIS István** (1871.03.14., Pusztaszenttornya – 1947.11.09., Budapest); lev. tag: 1920.05.05., r. tag: 1945.05.30. – geológus [1, 2], geológus, paleontológus [3], szakterületi kód: FFFŐŐ; lev. tagi székfoglaló: A recens notidanusok és a fosszilis Notidanus primigenius Ag. fogazata, fő tekintettel a mátraszőlősi miocénkorú notidanus fogakra. (1923.12.10.), r. tagi székfoglaló: Oligocén, eocén és paleocén fényes barnaszén felkutatása a Magyar Középhegység dunántúli részében. (posztumusz, SCHRÉTER Zoltán tartotta meg) (1947.12.22.)

24) **VENDL Aladár** (1886.11.18., Ditró – 1971.01.09., Budapest); lev. tag: 1922.05.11., r. tag: 1931.05.15 (1949.10.31.), tiszt. tag: 1945.05.30. – geológus [1–3], szakterületi kód: FFKKÁ; lev. tagi székfoglaló: Magnetitgnájsz a Sebes völgyében (1923.01.22.), r. tagi székfoglaló: A Cserhát piroxénandezitjairól. (1931.10.12.); főbb akadémiai tiszts.: másodelnök [= alelnök] (1943.05.14. – 1945.10.29.)

25) **ROZLOZSNIK Pál** (1880.12.24., Bindt bányatelep – 1940.08.24., Budapest); lev. tag: 1927.05.05. – geológus [1–3], szakterületi kód: FFFFŐ; lev. tagi székfoglaló: A Bihar-hegycsoport tektonikai helyzete a Kárpátok rendszerében. (1936.03.16.)

26) **SZENTPÉTERY Zsigmond** (1880.07.17., Nagykőrös – 1952.04.17., Budapest); lev. tag: 1929.05.10., r. tag: 1946.07.24., tanácskozó tag: 1949.10.31. – geológus [1], geológus, petrográfus [2], geológus, kőzettan, ásványtan, őslénytan [3], szakterületi kód: KKKKK; lev. tagi székfoglaló: Szarvaskő vidékének oligoklászkőzetei. (1930.04.14.), r. tagi székfoglaló: A Bükk-hegység déli részének bázisos eruptiv tömege. (1947.11.17.)

27) **TELEGDI ROTH / TELEGDI-RÓTH Károly** (1886.11.14., Budapest – 1955.09.28., Budapest); lev. tag: 1931.05.15., tanácskozó tag: 1949.10.31. – geológus, paleontológus [1–3], szakterületi kód: FFFFŐ; lev. tagi székfoglaló: Adatok az Északi Bakonyból a magyar középső tömeg fiatal mezozoos fejlődéstörténetéhez. (1934.04.23.)

28) **VENDEL (1943-ig VENDL) Miklós** (1896.10.08., Sopron – 1977.02.07., Sopron); lev. tag: 1933.05.19., r. tag: 1943.05.14. – geológus [1–3], szakterületi kód: KKKFF; lev. tagi székfoglaló: A leukofillitek. (1935.04.15.), r. tagi székfoglaló: Tanulmányok a fiatal kárpáti érc-provinciából. I. rész: Összefüggések a magmák és a fiatal arany-ezüst és rokon formációbeli ércesedések közt. (1947.05.19.)

29) **SCHRÉTER Zoltán** (1882.10.21., Dombóvár – 1970.01.14., Budapest); lev. tag: 1938.05.06., tanácskozó tag: 1949.10.31. – geológus [1, 2], geológus, hidrológus, paleontológus [3], szakterületi kód: FFFFŐ; lev. tagi székfoglaló: A Kárpátok által körülvett medencék származiai képződményei és azok állatvilága. (1941.02.17.)

30) **TOKODY László** (1898.02.02., Budapest – 1964.04.15., Budapest); lev. tag: 1941.05.16., tanácskozó tag: 1949.10.31. – mineralógus, krisztallográfus [1], geológus [2], geológus, kémikus, mineralógus [3], szakterületi kód: ÁÁÁÁÁ; lev. tagi székfoglaló: Felsőbánya ásványai geokémiai szempontból. (1942.03.16.)

31) **ANDREÁNSZKY Gábor** báró (1895.08.01., Alsópetény – 1967.11.20., Budapest); lev. tag: 1945.05.30., tanácskozó tag: 1949.10.31. – botanikus [1], botanikus, paleontológus [2], botanikus, paleobotanikus [3], szakterületi kód: ŐŐŐŐŐ; lev. tagi székfoglaló: Európa magashegységi flórájának eredete. (1946.10.28.); főbb akadémiai tiszts.: a III. Oszt. titkára (1948.03.22. – 1949.11.29.)

32) **PAPP Simon** (1886.02.14., Kapnikbánya – 1970.07.27., Budapest); lev. tag: 1945.05.30., r. tag: 1946.12.19., tagsága megszűnt: 1949.10.31. – geológus [1–3], szakterületi kód: FFFFF; lev. és r. tagi székfoglaló: nincsen róluk kézikönyvi adat.

33) **VADÁSZ Elemér** (1885.03.01., Székesfehérvár – 1970.10.30., Budapest); lev. tag: 1948.07.02., r. tag: 1950.12.02. – geológus [1–3], szakterületi kód: FFFFŐ; lev. tagi székfoglaló: Magyarország földtani szerkezeti képe. (1950.05.08.), r. tagi székfoglaló: Adatok a laterites mállás kérdéséhez. (1951.04.07.); főbb akadémiai tiszts.: elnökségi tag (1958.11.28. – 1964.04.24.)

34) **SZÁDECZKY-KARDOSS Elemér** (1903.09.10., Kolozsvár – 1984.08.23., Budapest); lev. tag: 1949.10.31., r. tag: 1950.12.02. – geológus; kőzettan, geokémia [1], geológus

[2, 3], szakterületi kód: KKKKF; lev. tagi székfoglaló: Kőzetátalakulás és szénkőzetek. (1950.11.30.), r. tagi székfoglaló: A geokémia egy új alaptételéről. („Két új geokémiai vegyértékszabály és az elemek geokémiai csoportosítása" címmel jelent meg.) [1951.11.10.]; főbb akadémiai tiszts.: elnökségi tag (1964.04.24. – 1967.05.05.), a X. Oszt. titkára (1965.06.25–1970.02.04.), elnöke (1970.02.04. – 1975.)

35) **Kertai György** (1912.08.21., Budapest – 1968.05.11., Budapest); lev. tag: 1965.04.23. – geológus; olajgeológia [1], geológus [2, 3], szakterületi kód: FFFFF; lev. tagi székfoglaló: A magyarországi földgázkincs és CO_2-tartalmának keletkezése. (1966.10.31.)

36) **Pantó Gábor** (1917.10.24., Budapest – 1972.10.28., Debrecen); lev. tag: 1965.04.23. – geológus; geokémia, vulkanológia [1], geológus [2, 3], szakterületi kód: FFFKK; lev. tagi székfoglaló: A plutói és vulkáni kőzetképződés határkérdései. (1966.04.27.)

37) **Fülöp József** (1927.01.20., Bük – 1994.04.13., Budapest); lev. tag: 1967.05.05., r. tag: 1976.05.07. – geológus [1–3], szakterületi kód: FFFFF; lev. tagi székfoglaló: A földtani térképezés története, helyzete és feladatai Magyarországon. (1968.04.24.), r. tagi székfoglaló: Magyarország földtana – egy új szintézis irányelvei. (1977.10.12.); főbb akadémiai tiszts.: elnökségi tag (1980.05.09. – 1990.05.21.), alelnök (1977.05.26. – 1980.05.09.)

38) **Kliburszkyné (1941–1973 Földváriné) Vogl Mária** (1912.07.17., Rákospalota – 1996.11.01., Budapest); lev. tag: 1973.05.11., r. tag: 1985.05.09. – geokémikus [1–3], szakterületi kód: KKKKK; lev. tagi székfoglaló: (Földváriné) A kvantitatív geokémiai módszerek kritikai vizsgálata. (1974.02.27.), r. tagi székfoglaló: A geokémia időszerű problémái (1986.03.21.)

39) **Nemecz Ernő** (1920.08.22., Losonc [Csehszlovákia] – 2021.11.25., Budapest); lev. tag: 1973.05.11., r. tag: 1979.05.11. – geokémikus; ásványtan [1], geokémikus [2, 3], szakterületi kód: ÁÁÁÁK; lev. tagi székfoglaló: Természetes szilárd fázisok. (1974.03.26.), r. tagi székfoglaló: A műszerek teljesítménye és a földtudományok haladása. (1980.03.03.); főbb akadémiai tiszts.: elnökségi tag (1976.05.03. – 1985.05.10.), a Veszprémi Akad. Biz. alelnöke (1972–1979), elnöke (1979–1990), a X. Oszt. elnöke (1985.05.07. – 1990.05.22.)

40) **Grasselly Gyula** (1920.07.04., Szeged – 1991.11.13., Szeged); lev. tag: 1976.05.07., r. tag: 1982.05.07. – geokémikus [2, 3], szakterületi kód: KKKÁÁ; lev. tagi székfoglaló: Kutatási irányok és eredmények a mangán geokémiájában. (1977.04.12.), r. tagi székfoglaló: A geokémiai kutatások helyzete és lehetőségei. (1983.03.14.); főbb akadémiai tiszts.: a Szegedi Akad. Biz. elnöke (1983–1990), alelnöke (1990–1991), a X. Oszt. elnöke (1990.05.22. – 1991.11.13.)

41) **Pantó György** (1936.07.29., Budapest); lev. tag: 1990.05.21., r. tag: 1995.05.08. – geológus [2], geológus, geokémikus, vulkanológus [3], geokémia, ásványtan, kőzettan [4], szakterületi kód: KKKKÁ; lev. tagi székfoglaló: A kainozoós vulkanizmus eredete és a felsőköpeny fejlődése a Kárpát-Pannon területen. (1991.02.25.), r. tagi székfoglaló: Ritkaföldfémek a mediterrán térség karsztbauxitjaiban (1996.01.09.); főbb akadémiai tiszts.: X. Oszt. elnökhelyettese (1996.05.07. – 1999.05.04.), elnöke (1999.05.04. – 2005. május)

42) **Bárdossy György** (1925.11.17., Szombathely – 2013.04.15., Budapest); lev. tag: 1993.05.10., r. tag: 1998.05.04. – geológus [2], geológus, geokémikus [3], szakterületi kód: FFFKK; lev. tagi székfoglaló: A laterit- és karsztbauxit-képződés tudományos és gyakorlati vonatkozásai. (1993.11.01.), r. tagi székfoglaló: A radioaktív hulladék hazai elhelyezésének földtudományi alapjai. (1998.11.03.)

43) **Géczy Barnabás** (1925.08.21., Doboz – 2022.07.29., Budapest); lev. tag: 1993.05.10., r. tag: 1998.05.04. – paleontológus [2, 3], szakterületi kód: ŐŐŐŐF; lev. tagi székfoglaló: A magyarországi őslénytan története. (1994.02.07.), r. tagi székfoglaló: Kontinuitás, krízis és katasztrófa az ammoniteszek törzsfejlődésében. (1999.04.20.)

44) **Árkai Péter** (1944.07.25., Budapest); lev. tag: 1998.05.04., r. tag: 2004.05.03. – geológus [2], geológus, geokémikus [3], kőzettan, geokémikus, ásványtan [4], szakterületi kód: KKKKF; lev. tagi székfoglaló: A regionális metamorfózis és jelentősége a Kárpát-medence kéregfejlődésében. (1998.12.01.), r. tagi székfoglaló: Rétegszilikát ásványok és kőzetátalakulás (2004.10.26.)

45) **Hetényi Magdolna** (1944.04.23., Szentlőrinckáta); lev. tag: 2001.05.07., r. tag: 2007.05.07. – vegyész [2], geokémikus [3], fosszilis energiahordozók geokémiája, szerves anyag a talajban, környezeti geokémia [4], szakterületi kód: KKKKK; lev. tagi székfoglaló: Az olajpala mint alapkutatási nyersanyag. (2002.03.12.), r. tagi székfoglaló: Heterogén szerves anyag a talajban és a recens üledékekben: egy új irányzat a szerves geokémiai kutatásokban. (2008.03.18.)

46) **Vörös Attila** (1944.06.03., Budapest); lev. tag: 2004.05.03., r. tag: 2010.05.03. – geológus, paleontológus [3], paleontológia [4], szakterületi kód: ŐŐŐŐF; lev. tagi székfoglaló: Brachiopodák és a Tethys: paleogeográfia a jura időszakban. (2005.05.12.), r. tagi székfoglaló: Triász ammonoidea kutatások Magyarországon. (2010.10.19.); főbb akadémiai tiszts.: X. Oszt. elnökhelyettese (2005. május – 2011.06.21.), elnöke (2011.06.21. – 2017.06.20.)

47) **Demény Attila** (1962.09.14., Budapest); lev. tag: 2010.05.03., r. tag: 2016.05.02. – geokémikus, izotópgeokémikus [3], geokémia, izotópgeokémia [4], szakterületi kód: KKKKK; lev. tagi székfoglaló: Földben, vízben, levegőben: barangolások a stabilizotóp-geokémia világában. (2011.02.15.), r. tagi székfoglaló: Cseppkövek mint a múltbeli klímaparaméterek archívumai. (2017.01.17.)

48) **Pósfai Mihály** (1963.04.19., Szombathely); lev. tag: 2010.05.03., r. tag: 2016.05.02. – geológus, mineralógus [3], ásványtan [4], szakterületi kód: ÁÁÁÁÁ; lev. tagi székfoglaló: Nanoásványok különleges szerepekben: a mágneses érzékeléstől a légköri aeroszolokig. (2011.01.19.), r. tagi székfoglaló: Mit adtak nekünk a mágneses baktériumok? (2017.04.18.); főbb akadémiai tiszts.: a Veszprémi Akad. Biz. elnöke (2014–2020.), választott elnökségi tag (2017.05.09. – 2023.05.09.), az MTA elnöke (2026.05.05. – [hivatalban 2026.06.01. –])

49) **PÁLFY József** (1962.04.13., Budapest); lev. tag: 2013.05.06., r. tag: 2019.05.07. – paleontológus, geológus [3], paleontológia, geokronológia, földtörténet [4], szakterületi kód: FFFŐŐ; lev. tagi székfoglaló: 200 millió éves történet: A Föld a triász–jura határon. (2013.11.19.), r. tagi székfoglaló: 183 millió éves történet: a toarci esemény a kora jurában. (2019.10.15.); főbb akadémiai tiszts.: a X. Oszt. elnökhelyettese (2017.06.20. – 2023.06.20.)

50) **HAAS János** (1947.05.03., Budapest); lev. tag: 2016.05.02., r. tag: 2022.05.03. – geológus [3], geológia [4], szakterületi kód: FFFFK; lev. tagi székfoglaló: Triász időszaki karbonátos üledékképződés és poligenetikus dolomitosodás a Dunántúli-középhegységben. (2016.09.20.), r. tagi székfoglaló: A Pannon régió mezozoos fejlődéstörténete. (2022.10.18.); főbb akadémiai tiszts.: a X. Oszt. elnöke (2023.06.20. –)

51) **HARANGI Szabolcs** (1962.01.17., Budapest); lev. tag: 2019.05.07., r. tag: 2025.05.07. – geokémikus, vulkanológus [3], magmás geokémia, vulkanológia [4], szakterületi kód: KKKKF; lev. tagi székfoglaló: Megérteni a vulkánokat – tanulmányok a Kárpát–Pannon térségben (2020.01.21.), r. tagi székfoglaló: Jobban megérteni a vulkánokat: a kőzettani vulkanológia szerepe. (2025.09.10.)

52) **MAGYARI Enikő Katalin** (1973.02.21., Debrecen); lev. tag: 2022.05.03. – paleoökológus [3], palinológia, paleoökológia [4], szakterületi kód: ŐŐŐFF; lev. tagi székfoglaló: Glaciális és posztglaciális klímaváltozás, emberi hatás és az ökoszisztémák gyors változásai Délkelet-Európában (2023.02.21.)

53) **TÖRÖK Ákos** (1963.05.15., Budapest); lev. tag: 2022.05.03. – mérnökgeológus [3], üledékföldtan, mérnökgeológia [4], szakterületi kód: KKKFF; lev. tagi székfoglaló: Mérnökgeológia: Quo vadis? (2023.02.21.)

54) **MAGYAR Imre** (1963.01.07., Mohács); lev. tag: 2025.05.07. – geológus [3], őslénytan, rétegtan [4], szakterületi kód: ŐŐŐFF; lev. tagi székfoglaló: Kövületektől a medencefejlődésig: A Pannon-medence késő neogén ősföldrajzi változásai. (2026.04.21.)

Megjegyzések: Az adatgyűjtemény elkészítése során leginkább a „hivatalos” szakterületi besorolási adatoknál számokkal jelölt következő forrásokra támaszkodtam: [1] FEKETÉNÉ (1975), [2] BECK et al. (2003), [3] https://akademikus.mtak.hu/, [4] akadémiai adattár (https://mta.hu/aat-kereses?). „Szakterületi kód”: „A geológiai szakterületek közötti arányok” alcímű részben körvonalazottak szerint a 6. és 7. ábra előállításához használt besorolási kód.

Ábécérendi mutató:

ANDREÁNSZKY Gábor báró (31.); – ÁRKAI Péter (44.); – BÁRDOSSY György (42.); – BÖCKH Hugó (19.); – BÖCKH János (9.); – DEMÉNY Attila (47.); – FRANZENAU Ágoston (13.); – FÜLÖP József (37.); – GÉCZY Barnabás (43.); – GRASSELLY Gyula (40.); – HAAS János (50.); – HANTKEN Miksa (5.); – HARANGI Szabolcs (51.); – HETÉNYI Magdolna (45.); – HOFMANN Károly (6.); – INKEY Béla (10.); – KERTAI György (35.); – KLIBURSZKYNÉ (1941–1973 FÖLDVÁRINÉ) VOGL Mária (38.); – KOCH Antal (8.); – KOVÁCS / KOVÁTS Gyula (2.); – KRENNER József (7.); – KUBINYI Ferenc (1.); – LÓCZY Lajos (11.); – LŐRENTHEY Imre (17.); – MAGYAR Imre (54.); – MAGYARI Enikő Katalin (52.); – MAURITZ Béla (18.); – NEMECZ Ernő (39.); – NOPCSA Ferenc báró (21.); – PÁLFY József (49.); – PÁLFY Móric (20.); – PANTÓ Gábor (36.); – PANTÓ György (41.); – PAPP Károly (22.); – PAPP Simon (32.); – PETTKÓ János (4.); – PÓSFAI Mihály (48.); – ROZLOZSNIK Pál (25.); – SCHAFARZIK Ferenc (15.); – SCHMIDT Sándor (12.); – SCHRÉTER Zoltán (29.); – STAUB Móric (14.); – SZABÓ József (3.); – SZÁDECZKY-Kardoss Elemér (34.); – SZENTPÉTERY Zsigmond (26.); – TELEGDI ROTH / TELEGDI-RÓTH Károly (27.); – TOKODY László (30.); – TÖRÖK Ákos (53.); – VADÁSZ Elemér (33.); – VENDEL Miklós (28.); – VENDL Aladár (24.); – VITÁLIS István (23.); – VÖRÖS Attila (46.); – ZIMÁNYI Károly (16.)

Az MTA hazai geológus tagjainak adattára – függelék (a megválasztás időrendi sorrendjében)

Azon akadémikusok adattára, akiket leginkább a bevezetésben említett tanulmányok egy része geológusként tart nyilván, illetve megemlíti számottevő geológiai munkásságukat.

F1) **KUBINYI Ágoston** (1799.05.30., Videfalva – 1873.09.19., Pest); tiszt. tag: 1843.10.07. – természettudós, régész [1–3], muzeológus [3]; főbb akadémiai tiszts.: igazgatótanácsi tag (1853.03.16-tól)

F2) **NENDTVICH Károly** (1811.12.31., Pécs – 1892.07.05., Budapest); lev. tag: 1845.11.22., r. tag: 1858.12.15. – orvos, kémikus [1, 3], kémikus, orvos [2]; lev. tagi székfoglaló: A körlég a növény- és állatországhozi viszonyaiban. (1846.01.26.), r. tagi székfoglaló: A természettudományok szelleme és azok befolyása az emberiség fejlődésére. (1859.04.11.)

F3) **PETÉNYI Salamon János** (1799.07.30., Ábellehota [Ábelfalva] – 1855.10.05., Pest); lev. tag: 1846.12.18. – zoológus, ornitológus [1, 3], ornitológus [2]; lev. tagi székfoglaló: A vadászsólyom története. (1848.07.10.)

F4) **HAZSLINSZKY Frigyes Ákos** (1818.01.06., Késmárk – 1896.11.18., Eperjes); lev. tag: 1863.01.13, r. tag: 1872.05.24. – botanikus [1–3]; lev. tagi székfoglaló: A zuzmók új rendszeréről. (1863.12.23.), r. tagi székfoglaló: A gombák jelleme. (1872.12.16.)

F5) **MEDNYÁNSZKY Dénes** báró (1830.12.19., Veszele – 1911.12.28., Bécs); lev. tag: 1865.12.10. – geológus [1–3]; lev. tagi székfoglaló: A mésznek geológiai és technikai jelentősége Magyarországon. (1870.05.09.)

F6) **SEMSEY Andor** (1833.12.22., Kassa – 1923.08.14., Budapest); tiszt. tag: 1882.06.01. – mineralógus [1, 3], természettudós, mineralógus [2]; főbb akadémiai tiszts.: igazgatótanácsi tag (1890.05.08-tól)

F7) **WARTHA Vince** (1844.07.17., Fiume – 1914.07.21, Budapest); lev. tag: 1873.05.21., r. tag: 1891.05.08. – kémikus [1–3]; lev. tagi székfoglaló: A Bunsen-féle jégcalorime-

terről. (1875.03.08.), r. tagi székfoglaló: Az olasz keramika remekművei a renaissance korában. (1899.05.07.); főbb akadémiai tiszts.: másodelnök [= alelnök] (1908.11.23. – 1910.04.28.)

F8) **Zsigmondy Vilmos** (1821.05.14., Pozsony – 1888.12.21., Budapest); lev. tag: 1868.03.18. – bányamérnök [1, 3], bányamérnök, geológus [2]; lev. tagi székfoglaló: Tapasztalataim az artézi szökőkutak fúrása körül. (1871.04.17.)

F9) **Kalecsinszky Sándor** (1857.02.27., Sátoraljaújhely – 1911.06.01., Budapest); lev. tag: 1902.05.09. – kémikus [1, 2], kémikus, geokémikus [3]; lev. tagi székfoglaló: A Nap melegének accumulatiója különféle folyadékokban. (1903.12.14.)

F10) **Tuzson János** (1870.05.10., Szászcsanád – 1943.12.18., Budapest); lev. tag: 1909.04.29. – erdőmérnök, botanikus [1, 3], botanikus [2]; lev. tagi székfoglaló: Magyarország fejlődéstörténeti növényföldrajzának főbb vonásai (1910.10.12.)

F11) **'Sigmond Elek** (1873.02.26., Kolozsvár – 1939.09.30., Budapest); lev. tag: 1915.05.06, r. tag: 1925.05.07. – vegyészmérnök, agrogeológus [1–3]; lev. tagi székfoglaló: A talajismeret szempontjából fontos mesterséges zeolithok előállítása, összetétele, sajátságai és jelentősége. (1916.02.14), r. tagi székfoglaló: Tanulmány a talaj humusz-zeolitkomplexumáról és a talajreakciókról. (1925.11.23.)

F12) **Prinz Gyula** (1882.01.11., [Rába]Molnári – 1973.12.31., Budapest); lev. tag: 1935.05.16., tanácskozó tag: 1949.10.31. – földrajztudós [1, 3], geográfus [2]; lev. tagi székfoglaló: Közép-Ázsia ősi tönkfelszíne. (1938.11.21.)

F13) **Kolosváry Gábor** (1901.08.18., Kolozsvár – 1968.12.24., Szeged); lev. tag: 1960.04.14. – zoológus; állatrendszertan, törzsfejlődéstan, őslénytan [1], zoológus, entomológus arachnológus, etológus, hidrobiológus, paleontológus [2, 3]; lev. tagi székfoglaló: Káspi- és Aral-tó környéki neogén balanidák. (1962.02.22.)

F14) **Kovács György** (1925.09.24., Budapest – 1988.04.21., Budapest); lev. tag: 1979.05.11. – hidrológus [2, 3]; lev. tagi székfoglaló: A talajnedvesség-szabályozás elméleti alapjai és azok gyakorlati alkalmazása. (1980.03.19.)

F15) **Karátson Dávid** (1964.12.16., Budapest); lev. tag: 2025.05.07. – geográfus, vulkanológus [3], geomorfológia, vulkanológia [4]; lev. tagi székfoglaló: Tűzhányók mint felszínformák: vulkanológiai, geomorfológiai kutatások a Kárpát-medencén innen és túl. (2026.01.26.)

Megjegyzések: lásd az előző résznél (Az MTA geológus tagjainak adattára)

Ábécérendi mutató:

Hazslinszky Frigyes Ákos (F4); – Kalecsinszky Sándor (F9); – Karátson Dávid (F15); – Kolosváry Gábor (F13); – Kovács György (F14); – Kubinyi Ágoston (F1); – Mednyánszky Dénes báró (F5); – Nendtvich Károly (F2); – PeténYi Salamon János (F3); – Prinz Gyula (F12); – Semsey Andor (F6); – 'Sigmond Elek (F11); – Tuzson János (F10); – Wartha Vince (F7); – Zsigmondy Vilmos (F8)

Külföldi geológusok az MTA tagjai között

Az MTA-nak időszakonként változó számban, de mindig is voltak külföldi tagjai, köztük geológusok – még inkább változó arányban *(10. ábra)*. A külföldiek tagságának formája és elnevezése az Akadémia fennállása alatt többször változott, ezeket a külföldi geológus tagok számának alakulását is érintő alábbi áttekintésben röviden érinteni fogom. Az első, 1831-es „alaprajz" szerint a levelező tagok „közé tartoznak a' tudós világ külömbféle részeiből lévő férfiak is, kik nevezetes munkájik, de különösen ollyanok által, mellyek a' magyar nemzetet akármi módon érdeklik, elhiresedtek. Számok határozatlan" (Kónya 1994: 69). Az első nagygyűlésen, 1831-ben két külföldi tagot választottak (Kónya 1994: 11), 1832-ben pedig hármat, köztük még nem volt geológus, de az 1833-ban megválasztottak között igen, így aztán sajátos, de korántsem meglepő módon az MTA-nak előbb volt külföldi geológus tagja, mint hazai.

Az első külföldi geológus tag a Magyar Királyság első, a mai szakmai fogalmak szerint is releváns földtani leírását és áttekintő földtani térképét publikáló francia tudós, François Sulpice Beudant, vagy ahogy a korabeli források írták, „Beudant Ferencz Szulpícz" volt. (Korszakos jelentőségű magyarországi földtani útikönyvéről lásd pl. Papp 2002: 104–105.) Az 1860-ig megválasztott további két külföldi geológus szintén Magyarország földtanára vonatkozó munkássága alapján került be a tudós társaságba. Amint a *Budapesti* [!] *Híradó*ban olvasható (Anonim 1847), 1846 végén az Akadémia tagja lett „Schueler Gusztáv prof. Jenában, ki Magyarországban ásványtani tekintetből utazott". A külföldi tagok választásáról szóló hírt az újság úgy kommentálta, hogy „csak helyeselni lehet, hogy az academia nem egyedül a fényes névre, hanem a ránk vonatkozó érdemre is tekintett: mert academiánk nemcsak most, de még sokáig speciális nemzeti tudományos intézet leszen, melly leginkább olly férfiaktól várhat közrehatást, és viszont olly férfiakra hathat buzditólag illyés megtisztelés által, kik iránt unk munkás rokonszenvet már is mutattak". Hazánk földtanának kutatásában Schülernél jóval nagyobb érdemeket szerzett Ami Boué,

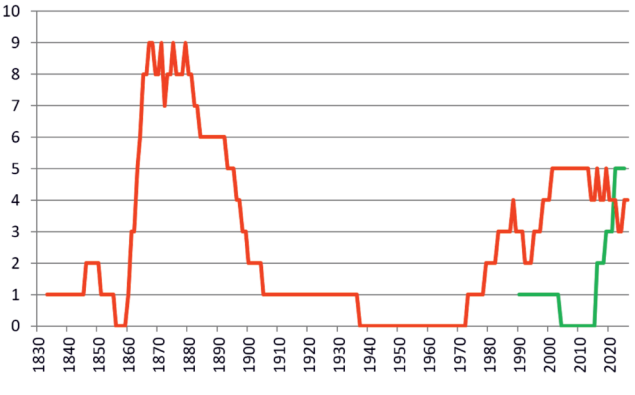

10. ábra. Az MTA külföldi geológus tagjainak száma (piros: tiszteleti tagok, beleértve a régi értelemben vett [1964 előtti] külső tagokat; zöld: a jelenlegi értelemben vett [1990 utáni] külső tagok).

Fig. 10. *Number of foreign geologist members of the HAS (red: honorary members, including external members as defined in the old sense [before 1964]; green: external members as defined in the current sense [after 1990])*

aki az 1820-as években tett számos magyarországi és erdélyi földtani utazása nyomán több cikk mellett 1834-ben Erdély áttekintő földtani térképét is publikálta, de őt csak évtizedekkel később, a forradalmat és szabadságharcot követő kényszerszünet után, 1860-ban érte az MTA megtiszteltetése.

A kényszerszünet utáni, 1858-as új alapszabályokban a külföldi tagokra vonatkozó rész (30. §) lényegében csak megfogalmazásában változott: „Külső levelező tagok, ugyanazon módon, oly nem magyarok sorából választatnak, kik vagy a tudományosság körül érdemeik által elterjedt hírt szereztek magoknak a tudós világban, vagy Magyarországot vagy az akadémiát közelebbről érdeklő munkával az akadémia különös kedvezéseire méltókká lettek" (KÓNYA 1994: 106). A megválasztás szempontjain belül azonban láthatólag áttevődtek a hangsúlyok. Ezt már 1858-ban jelezte a nagy polihisztor, a geológusként is kiemelkedő Alexander von HUMBOLDT megválasztása. 1861 és 1863 között pedig a földtan, őslénytan és ásványtan olyan korszakos egyéniségeit választották levelező taggá, mint Charles LYELL, Roderick MURCHISON, Louis AGASSIZ és James Dwight DANA, közülük egyik sem fejtett ki érdemi magyar vonatkozású munkásságot. Az utóbbi szempont sem szorult azért teljesen háttérbe, amit Wilhelm von HAIDINGER, Moritz HÖRNES és Franz von HAUER megválasztása (1864–1865) jelez. Mindazonáltal az 1879-ig megválasztott további hét geológus tag is a tudomány nemzetközi nagyságai közül került ki – történelmi érdekesség, hogy közülük Richard OWEN 1886-ig OWEN Róbert néven szerepelt az Akadémiai Almanachban, nyilván Robert OWENnel (1771–1858) keverték össze. Figyelemre méltó, hogy 1860 és 1879 között 15 (!) külföldi geológust választottak levelező taggá, és ekkor (1872-ben) lett tag a geológusként sem csekély hatású Charles DARWIN is. Valószínűnek tűnik, hogy e „geológusboom" mögött SZABÓ József tevékenysége húzódik meg, ő ugyanis 1860-tól 1878-ig a matematikai és természettudományi bizottság előadója volt. Ezen interpretációnak mindazonáltal ellentmond, hogy ezek után 1894-ig csak egy külföldi geológus tagot választottak, noha SZABÓ 1878-tól 1892-ig már az alelnöke, végül haláláig (1894) az elnöke volt a bizottságnak, illetve 1870-től a III. osztály titkári tisztét is viselte. Időközben, még az alapszabály 1869-es módosításakor, a tagság kritériumait változatlanul hagyva a külföldi tagok elnevezését „külső tag"-ra változtatták: „A tagok belsők és külsők: […] külsők, kik a tudományt nem magyar nyelven művelik", illetve „a külső tagok azon nem magyarul író tudósok sorából választandók, kik vagy a tudományosság körül érdemeik által hírt szereztek, vagy Magyarországot, vagy az Akadémiát közelebbről érdeklő munkával az Akadémia különös kitüntetésére méltókká lettek" (17. §, KÓNYA 1994: 135).

Visszatérve a külföldi geológus tagok számára, ez 1867 és 1879 között egyes években a kilencet is elérte, ami a III. osztály tiszteleti tagjainak olykor a harmadát (!) is kitette, máskor „csak" a negyedét érte el, míg a külső tagok összlétszámának nyolcadát-tizedét jelentette. A tagszám a kilencfős csúcspontról – tekintettel arra, hogy 1894-ig már csak egy külföldi geológus tagot választottak, utána pedig 1973-ig (!) egyet sem, noha létszámkorlát e téren nem volt – 1879-től kezdve fokozatosan csökkent, mígnem 1936-ban az utolsó külföldi geológus tag is elhunyt. A külső tagok összlétszáma közben 1940-re már meghaladta a százat (101), de aztán csökkenésnek indult, mert a II. világháború alatt nem választottak új külföldi tagokat.

Az alapszabálynak a külső tagokra vonatkozó része az MTA 1949-es átszervezéséig lényegében nem változott, csak annyiban, hogy 1946-ban a külső tagok definíciója a „kik a tudományt nem magyar nyelven művelik" helyett a „külföldi tudósok és írók" lett. Ennek nyomán szükségesnek látszott hozzátenni, hogy a „külföldön élő magyar tudósok és írók akár belső, akár külső tagokul választhatók" (13. §, KÓNYA 1994: 307). A magyarországi születésű, de külföldön aktív tudósokkal korábban is tettek kivételt, hiszen például a Pozsonyban született, de a tudományt külföldön és nem magyarul művelő LÉNÁRD Fülöp / Philipp LENARD is belső tag volt, illetve 1945-ben HEVESY György a csak belső tagokat megillető tiszteleti tagi címet kapta. 1945 és 1949 között összesen csak három külső tagot választottak.

Az 1949. évi sztálinista akadémiai alapszabályba lényegében változatlanul kerültek át a külső tagokra vonatkozó részek, de a külföldön élő magyar tudósokra vonatkozó, fentebb idézett mondatot a politikai követelményeknek megfelelően az itt dőlt betűvel jelzett szöveggel kiegészítették: „A *magyar nép érdekében* külföldön tevékenykedő magyar tudósok akár belső, akár külső tagokul választhatók" (8. §, KÓNYA 1994: 310). Bár – geológus külső tag híján – témánk szempontjából nincs gyakorlati jelentősége, említést érdemel, hogy 1949-ben a hazai tagok körében végrehajtott politikai jellegű tisztogatással egy időben nem foglalkoztak a külső tagokkal, hiszen ennek nem volt sürgető fontossága. Mindenesetre 1949-től 1953-ig egyáltalán nem választottak külföldi tagokat, és jellemző módon az 1953-ban megválasztott tizenkét tag a francia kommunista tudós, Frédéric JOLIOT-CURIE kivételével mind valamely szocialista ország állampolgára volt. Szintén a „baráti országokból" választottak 1955-ben hét és 1958-ban kilenc új külföldi tagot, az egyetlen kivétel egy színes bőrű polgárjogi aktivista és békeharcos volt az USA-ból. Köztük a négy külső tag mellett nyolc tiszteleti tag volt, amit az tett lehetővé, hogy az 1949. évi alapszabályban nem volt rendelkezés arról, hogy külföldi állampolgárt lehet-e tiszteleti taggá választani (ez korábban – az 1858–1860 közti rövid időszakot kivéve – nem volt lehetséges). Az 1956-ban elfogadott új alapszabály 10. §-a ki is mondta, hogy a „tudomány területén különösen kiemelkedő érdemeket" szerző személyek közül választható tiszteleti tagok közé külföldi állampolgárok is bekerülhetnek. Valószínűleg erre való tekintettel ugyane paragrafusban a külső taggá választás korábbi kritériumai közül kimaradtak az általában a „tudomány körül szerzett" érdemek, kizárólag „a magyar tudomány számára jelentős" munkásságot követelték meg (KÓNYA 1994: 320). A külföldön tevékenykedő magyar tudósokra vonatkozó mondat kimaradt (KÓNYA 1994: 29), ami nem is túl meglepő, hiszen a gyakorlatban nem megválasztásokra, hanem az „illegális külföldre távozás" miatti kizárásokra – az 1960-as években jobb esetben felfüggesztésekre – került sor.

A külföldi tagok választása 1960-ban és 1961-ben is az 1953 óta megszokott mederben folyt, az összesen kilenc új tagból csak egy nem szocialista országbeli volt, az akkor még semleges Finnországból. A „kádári konszolidáció" alatt, 1960-ban a külső tagok közt is sort kerítettek a tisztogatásra. Ez – vélhetőleg a várható negatív külföldi visszhang miatt – lényegében titokban történt, nyilvánosságra nem hozott elnökségi határozat útján. A 17 kizárt külső tagot egyszerűen kihagyták a 19 évi szünet után, 1962-ben megjelent Akadémiai Almanachból. Ezt a tényt az érintett személyek esetében még a MOLNÁR (1966) által összeállított akadémikusi névmutatóban is szemérmesen elhallgatták, először a FEKETÉNÉ (1975) által készített történeti tagnévsorban olvasható az illető személyeknél, hogy „az 1960. évi tagrevízió tagságát nem erősíti meg". A kizártak közül 1960-ban 15-en különböző kapitalista országokban éltek, míg a „baráti" országokban élő további két tag közül a bolgár Ljuben DIKOVot 1945-ben hazájában is megfosztották akadémiai tagságától, a román hatóságok által korábban internált, illetve kényszerlakhelyre is kitelepített JAKABFFY Elemér pedig kényszerű visszavonultságban élt. 1989-ben a külföldi tagok kizárását is érvénytelenítették, de ezt a döntést csak 1990-ben hozták nyilvánosságra, viszont kizárólag az „elvi részét", vagyis az érintettek nevét ekkor sem közölték.

Az 1960-as tagrevízió nem jelentette valamennyi kapitalista országban élő tudós kizárását – elég furcsán festett volna, mondjuk, Niels BOHR vagy Peter DEBYE eltávolítása –, és 1964-ben, a „kádári konszolidáció" lezárulta után megtartott újabb tagválasztó közgyűlésen már számos „nyugati" tudós is tiszteleti tag lett. E közgyűlés egyébként megszüntette a külső tagság intézményét, és a külföldi állampolgárokat ettől fogva egységesen tiszteleti tagokként kezelték. Ugyanekkor megszüntették viszont a belföldi tiszteleti tagságot, amelyet egyébként GERŐ Ernő és RÉVAI József 1949-es megválasztása után amúgy sem kapott meg senki. E változás 1970-ben került be az alapszabályba: „Tiszteleti tagok azok köréből választhatók, akik a tudomány területén különösen kiemelkedő érdemeket szereztek. Tiszteleti taggá – a magyar tudomány számára jelentős munkásságuk alapján – külföldi állampolgárságú tudósok választhatók meg" (7. §, KÓNYA 1994: 393). Ebben az évben a külföldi tagok száma, mely az 1943. évi 85-ről 1962-re 42-re csökkent, de utána lassú növekedésnek indult, elérte a 67 főt.

Külföldi geológus tagot azonban nemcsak a szakterületnek a Műszaki Tudományok Osztályához tartozásának időszakában, hanem a Föld- és Bányászati Tudományok Osztálya 1965-ös megalakulása után sem választottak meg jó ideig. Végül 79 év után (!), 1973-ban került be a tudós társaságba egy külföldi geológus – a SZÁDECZKY-KARDOSS Elemér osztályelnökhöz hasonlóan geokémikus –, Alekszandr Pavlovics VINOGRADOV.

1979-ben ismét változtattak a tiszteleti tagok kiválasztási kritériumainak megfogalmazásán, eszerint tiszteleti taggá „az a nem magyar állampolgár választható meg, aki tudományterületét nemzetközileg kiemelkedő szinten műveli, és a magyar tudomány megkülönböztetett megbecsülésére tarthat számot" (KÓNYA 1994:436). A jelenlegi alapszabály ettől csak annyiban tér el, hogy a „nem magyar állampolgár" helyett az „életvitelszerűen külföldön élő, tudományos tevékenységet külföldön folytató tudós" áll a szövegben. Említésre méltó, hogy a rendszerváltásig csak a Szovjetunióból és a semleges Ausztriából kerültek ki külföldi geológus tagok. 1990 után szélesedett a spektrum, de a környező országok közül kizárólag Szerbiából választottak geológus tiszteleti tagot a X. Osztályba. A geológus tiszteleti tagok száma a rendszerváltozás idején 3-4 körül mozgott, az ezredforduló óta pedig 4-5 körül ingadozik *(10. ábra)*, ami a tiszteleti tagok összlétszámára vetítve a X. Osztálynál 20-25%-ot, az egész MTA-ra nézvést 2–2,5%-ot tesz ki.

A rendszerváltozáskor új tartalommal ismét bevezették a külső tagságot azon célból, hogy a külföldön élő magyar tudósok számára megkönnyítsék a szorosabb és folyamatos bekapcsolódást a magyar tudományos életbe (KÓNYA 1994: 49). Az 1990. évi alapszabály szerint külső taggá választhatták „azt a külföldi, magát magyarnak valló kutatót, aki a szaktudományát az akadémikustól elvárt szinten műveli és a hazai tudományos élettel szoros kapcsolatot tart" (16. §, KÓNYA 1994: 490). A jelenlegi alapszabály 12. § (3) pontja a következő, részletesebben kidolgozott kritériumrendszert tartalmazza: „Külső taggá az az életvitelszerűen külföldön élő, tudományos tevékenységet külföldön folytató tudós választható, aki magát magyarnak vallja, és szoros kapcsolatot tart a magyar tudományos élettel, aki tudományát nemzetközileg kiemelkedően, elismerten és különösen magas színvonalon, alkotó módon műveli, publikációs adatai megjelennek az akadémiai tudományos bibliográfiai adatbázisban (MTMT), továbbá tudományos teljesítménye megfelel annak a tudományos teljesítménynek, amely az adott időszakban levelező tagnak jelölt tudósokat jellemzi." ZOLTAI Tibor személyében már 1990-ben bekerült egy geológus a X. Osztály külső tagjai közé. Az ő elhunyta (2003) utáni hiátust követően a 2010-es évek közepén kezdett növekedni a geológus külső tagok száma, és 4-5 fő körül stabilizálódott *(10. ábra)*, ami a külső tagok osztályon, illetve akadémián belüli összlétszámára vetítve a tiszteleti tagoknál fennálló arányokat tükröz. Az időrendi adatokat l. a *11. ábrá*n.

Az MTA külföldi geológus tagjainak adattára (megválasztásuk időrendi sorrendjében)

1) **BEUDANT, François Sulpice** (francia), 1787.09.05., Párizs (Franciaország) – 1850.12.10., uo.; külső lev. tag: 1833.11.15. – mineralógus [1], geológus, mineralógus [2], mineralógus, geológus [3, 5]

2) **SCHÜLER / SCHUELER, Karl Gustav** (német), 1807.01.29., Tann am Rhöngebirge (Würzburgi Nagyhercegség) – 1855.07.13., Jena (Szász–Weimar–Eisenach Nagyhercegség); külső lev. tag: 1846.12.18. – geológus [1–3], geológus, filozófus, mineralógus [5]

3) **BOUÉ, Ami** (francia / osztrák), 1794.03.16., Hamburg (Német-római Birodalom) – 1881.11.21., Bécs (Osztrák–Magyar Monarchia [Ausztria]); külső lev. tag: 1860.10.09. – geológus [1–3], geológus, orvos [5]

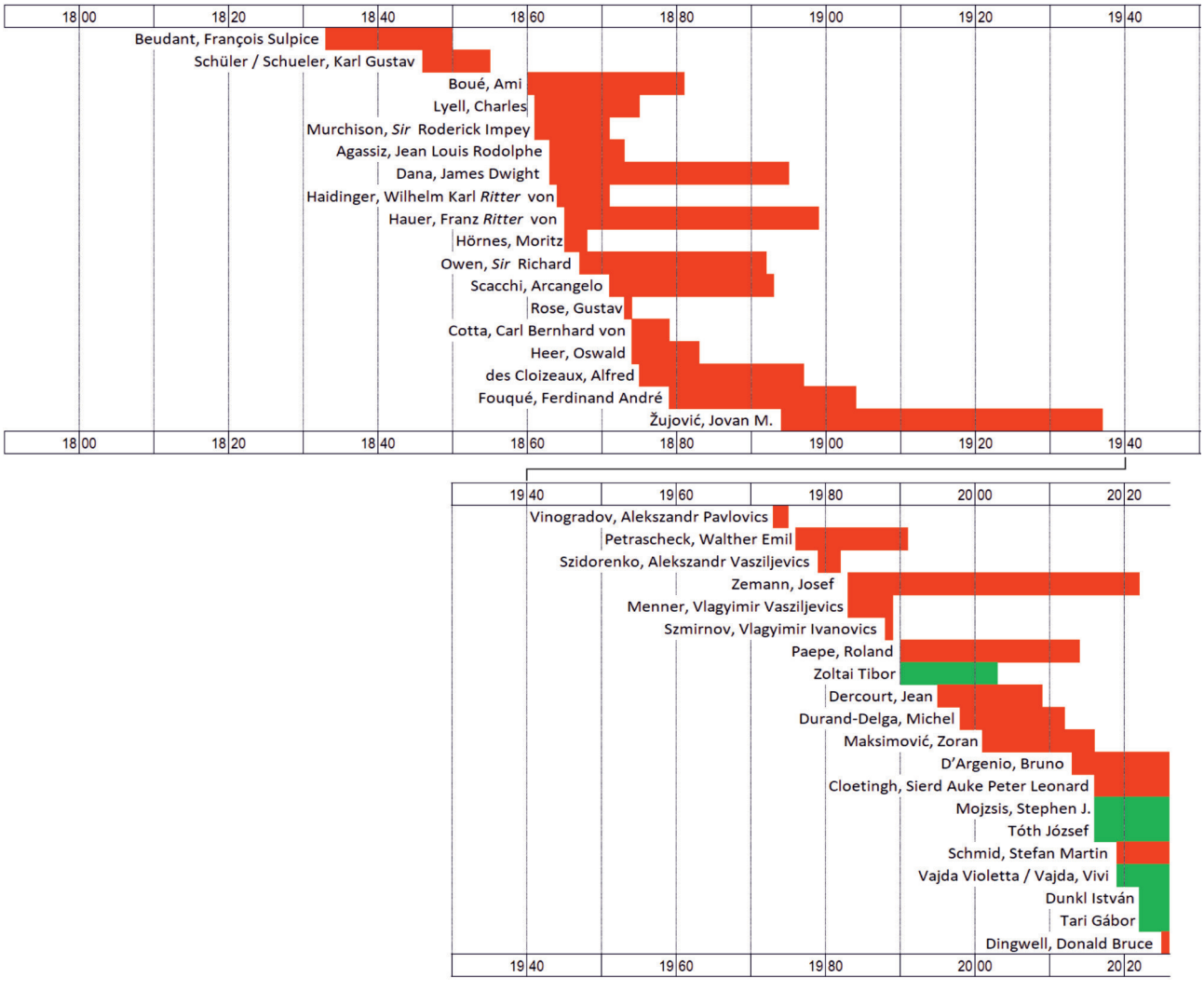

11. ábra. Az MTA külföldi geológus tagjainak időrendi diagramja (piros: tiszteleti tagok, beleértve a régi értelemben vett [1964 előtti] külső tagokat; zöld: a jelenlegi értelemben vett [1990 utáni] külső tagok).

Fig. 11. *Chronological chart of foreign geologist members of the HAS (red: honorary members, including external members as defined in the old sense [before 1964]; green: external members as defined in the current sense [after 1990])*

4) **LYELL, Charles** (brit), 1797.11.14., Kinnordy (Egyesült Királyság [Skócia]) – 1875.02.22., London (Egyesült Királyság [Anglia]); külső lev. tag: 1861.12.20. – geológus [1–3, 5]

5) **MURCHISON, *Sir* Roderick Impey** (brit), 1792.02.19., Tarradale (Egyesült Királyság [Skócia]) – 1871.10.22., London (Egyesült Királyság [Anglia]); külső lev. tag: 1861.12.20. – geológus, földrajztudós [1–2], geológus [3, 5]

6) **AGASSIZ, Jean Louis Rodolphe** (svájci / amerikai), 1807.05.28., Haut-Vully (Svájc) – 1873.12.14., Cambridge (Egyesült Államok); külső lev. tag: 1863.01.13. – zoológus [1–2], zoológus, geológus [3], biológus, geológus [5]

7) **DANA, James Dwight** (amerikai), 1813.02.12., Utica (Egyesült Államok) – 1895.04.14., New Haven (Egyesült Államok); külső lev. tag: 1863.01.13. – geológus, mineralógus [1–2], geológus, mineralógus, zoológus [3], geológus, mineralógus, vulkanológus, zoológus [5]

8) **HAIDINGER, Wilhelm Karl *Ritter* von** (osztrák), 1795.02.05., Bécs (Osztrák Nagyhercegség) – 1871.03.19., Dornbach (Osztrák–Magyar Monarchia [Ausztria]); külső lev. tag: 1864.01.20. – mineralógus, geológus [1], geológus, mineralógus, zoológus [2], geológus, mineralógus [3, 5]

9) **HAUER, Franz *Ritter* von** (osztrák), 1822.01.30., Bécs (Osztrák Császárság) – 1899.03.20., uo. (Osztrák–Magyar Monarchia [Ausztria]); külső lev. tag: 1865.12.10. – geológus, földrajztudós [1–3], geológus, paleontológus [5]

10) **HÖRNES, Moritz** (osztrák), 1815.07.14., Bécs (Osztrák Császárság) – 1868.11.04., uo. (Osztrák–Magyar Monarchia [Ausztria]); külső lev. tag: 1865.12.10. – mineralógus, geológus [1–2], paleontológus, mineralógus [3], geológus, paleontológus [5]

11) **OWEN, *Sir* Richard** (brit), 1804.07.20., Lancaster (Egyesült Királyság [Anglia]) – 1892.12.18., Richmond Park (Egyesült Királyság [Anglia]); külső lev. tag: 1867.01.30. – természettudós [1–2], biológus, anatómus, paleontológus [3], biológus, összehasonlító anatómus, paleontológus [5]

12) **SCACCHI, Arcangelo** (olasz), 1810.02.08., Gravina (Nápolyi Királyság) – 1893.10.11., Nápoly (Olaszország); külső tag: 1871.05.17. – mineralógus, vulkanológus [1], mineralógus, geológus [2–3], mineralógus, geológus, vulkanológus [5]

13) **Rose, Gustav** (német), 1798.03.18., Berlin (Poroszország) – 1873.07.15., uo. (Németország); külső tag: 1873.05.21. – mineralógus, geológus [1–2], mineralógus [3, 5]

14) **Cotta, Carl Bernhard von** (német), 1808.10.24., Kleine Zillbach (Szász–Weimar–Eisenach Hercegség) – 1879.09.14., Freiberg (Németország); külső tag: 1874.05.28. – geológus [1–3] geológus és a bányászat tudósa [5]

15) **Heer, Oswald** (svájci), 1809.08.31., Niederuzwil (Svájc) – 1883.09.27., Lausanne (Svájc); külső tag: 1874.05.28. – botanikus [1–2], geológus, botanikus [3], paleontológus, botanikus, paleobotanikus, entomológus [5]

16) **des Cloizeaux, Alfred** (francia), 1807.10.17., Beauvais (Franciaország) – 1897.05.06., Párizs (Franciaország); külső tag: 1875.05.26. – mineralógus [1–3, 5]

17) **Fouqué, Ferdinand André** (francia), 1828.06.21., Mortain (Franciaország) – 1904.03.07., Párizs (Franciaország); külső tag: 1879.05.22. – geológus, mineralógus [1], geológus [2–3, 5]

18) **Žujović, Jovan M.** (szerb), 1856.10.18., Brusnica (Szerbia) – 1936.07.19., Belgrád (Jugoszlávia); külső tag: 1894.05.04. – geológus [1–2], geológus, politikus [3, 5]

19) **Vinogradov, Alekszandr Pavlovics** (szovjet), 1895.08.21., Petrecovo (Oroszország) – 1975.11.16., Moszkva (Szovjetunió); tiszt. tag: 1973.05.11. – geokémikus [1–3, 5]

20) **Petrascheck, Walther Emil** (osztrák), 1906.03.11., Bécs (Osztrák–Magyar Monarchia [Ausztria]) – 1991.10.30., uo. (Ausztria); tiszt. tag: 1976.05.07. – geológus [2–3, 5]

21) **Szidorenko, Alekszandr Vasziljevics** (szovjet), 1917.10.19., Novonyikolajevka (Oroszország) – 1982.03.23., n. a. (Algéria); tiszt. tag: 1979.05.11. – geológus [2–3], geológus, politikus [5]

22) **Zemann, Josef** (osztrák), 1923.05.25., Bécs (Ausztria) – 2022.10.16., uo.; tiszt. tag: 1983.05.06. – geológus [2], mineralógus [3–4], mineralógus, geológus [5]

23) **Menner, Vlagyimir Vasziljevics** (szovjet), 1905.11.24., Sack (Oroszország) – 1989.01.06., Moszkva (Szovjetunió); tiszt. tag: 1983.05.06. – geológus [2], geológus, paleontológus [3], geológus, paleontológus, sztratigráfus [5]

24) **Szmirnov, Vlagyimir Ivanovics** (szovjet), 1910.02.13., Moszkva (Oroszország) – 1988.06.16., uo. (Szovjetunió); tiszt. tag: 1988.05.09. – geológus [2–3, 5]

25) **Paepe, Roland** (belga), 1934.10.13., Uitkerke (Belgium) – 2014.07.21., Hága (Hollandia); tiszt. tag: 1990.05.21. – geológus [2–3], alkalmazott negyedkor-geológus, geomorfológus [4], kutatási terület: geokémia, geológia, paleoklimatológia, klimatológia, biogeográfia, geomorfológia, oceanográfia, geográfia, paleontológia [6]

26) **Zoltai Tibor** (magyar, Egyesült Államok), 1925.10.17., Győr – 2003.07.13., Saint Paul (Egyesült Államok); külső tag: 1990.05.21. – mineralógus [2], geológus, mineralógus [3]

27) **Dercourt, Jean** (francia), 1935.03.11., Boulogne-Billancourt (Franciaország) – 2019.03.22., Párizs (Franciaország); tiszt. tag: 1995.05.08. – geológus [2–3, 5]

28) **Durand-Delga, Michel** (francia), 1923.05.18., Gaillac (Franciaország) – 2012.08.19., Fontainebleau (Franciaország); tiszt. tag: 1998.05.04. – geológus [2–3], szerkezeti geológus, sztratigráfus, tudománytörténész [4], geológus, tudománytörténész [5]

29) **Maksimović, Zoran** (szerb), 1923.03.18., Belgrád (Szerb–Horvát–Szlovén Királyság) – 2016.04.16., uo. (Szerbia); tiszt. tag: 2001.05.07. – geokémikus [2], geokémikus, mineralógus [3–4], geológus (geokémikus, mineralógus) [5]

30) **D'Argenio, Bruno** (olasz), 1935.11.12., Benevento (Olaszország); tiszt. tag: 2013.05.06. – geológus [3–5]

31) **Cloetingh, Sierd Auke Peter Leonard** (holland), 1950.08.20., Groningen (Hollandia); tiszt. tag: 2016.05.02. – geofizikus [3–4], geológus, geofizikus [5]

32) **Mojzsis, Stephen J.** (magyar, Egyesült Államok), 1965.06.21., New York (Egyesült Államok); külső tag: 2016.05.02. – fizikus, geokémikus [3], geokémikus [4], kutatási terület: geoasztronómia, geodinamika, geokémia, geokronológia, geofizika [7]

33) **Tóth József** (magyar, Kanada), 1933.06.22., Békés – 2026.07.03., Edmonton (Kanada); külső tag: 2016.05.02. – hidrogeológus [3–5]

34) **Schmid, Stefan Martin** (svájci), 1943.04.15., Wohlen (Svájc); tiszt. tag: 2019.05.07. – geológus [3–5]

35) **Vajda Violetta / Vajda, Vivi** (magyar, Svédország), 1964.04.10., Malmö (Svédország); külső tag: 2019.05.07. – paleontológus [3], paleontológus, palinológus [4], paleontológus [5]

36) **Dunkl István** (magyar, Németország), 1959.07.06., Budapest; külső tag: 2022.05.03. – geokronológus [3], geokémikus [4]

37) **Tari Gábor** (magyar, Ausztria), 1963.03.23., Szeged; külső tag: 2022.05.03. – geológus, geofizikus [3], geofizikus, geológus [4], kutatási terület: geológia, geofizika [7]

38) **Dingwell, Donald Bruce** (Németországban dolgozó kanadai), 1956.06.11., Corner Brook (Kanada); tiszt. tag: 2025.05.07. – kutatási terület: vulkanológia, geokémia, geofizika, geológia, petrológia [7]

Megjegyzések: Az adatgyűjtemény elkészítése során az Akadémiai Almanachok mellett leginkább a szakterületi besorolási adatoknál számokkal jelölt következő forrásokra támaszkodtam: [1] Feketéné (1975), [2] Beck et al. (2003), [3] Bazsa (2024), [4] akadémiai adattár (https://mta.hu/aatkereses?), [5] a taggal foglalkozó, az állampolgárságának megfelelő nyelvű wikipédia oldal. A szakterületi besorolási adatoknál némely esetben [5] hiányában idéztem a [6] ResearchGate (https://www.researchgate.net/) vagy a [7] Google Scholar (https://scholar.google.com/) adatait is

Ábécérendi mutató:

Agassiz, Jean Louis Rodolphe (6.); – Beudant, François Sulpice (1.); – Boué, Ami (3.); – Cloetingh, Sierd Auke Peter Leonard (31.); – Cotta, Carl Bernhard von (14.); – Dana, James Dwight (7.); – D'Argenio, Bruno (30.); – Dercourt, Jean (27.); – des Cloizeaux, Alfred (16.); – Dingwell, Donald Bruce (38); – Dunkl István (36.); – Durand-Delga, Michel (28.); – Fouqué, Ferdinand André (17.); – Haidinger, Wilhelm Karl *Ritter von* (8.); – Hauer,

Franz *Ritter* von (9.); – HEER, Oswald (15.); – HÖRNES, Moritz (10.); – LYELL, Charles (4.); – MAKSIMOVIĆ, Zoran (29.); – MENNER, Vlagyimir Vasziljevics (23.); – MOJZSIS, Stephen J. (32.); – MURCHISON, *Sir* Roderick Impey (5.); – OWEN, *Sir* Richard (11.); – PAEPE, Roland (25.); – PETRASCHECK, Walther Emil (20.); – ROSE, Gustav (13.); – SCACCHI, Arcangelo (12.); – SCHMID, Stefan Martin (34.); – SCHÜLER / SCHUELER, Karl Gustav (2.); – SZIDORENKO, Alekszandr Vasziljevics (21.); – SZMIRNOV, Vlagyimir Ivanovics (24.); – TARI Gábor (37.); – TÓTH József (33.); – VAJDA Violetta / VAJDA, Vivi (35.); – VINOGRADOV, Alekszandr Pavlovics (19.); – ZEMANN, Josef (22.); – ZOLTAI Tibor (26.); – ŽUJOVIĆ, Jovan M. (18.)

Köszönetnyilvánítás

Az MTA taglétszámára vonatkozó adatok egy részét HÁY Diana (MTA Akadémiai Levéltár) volt szíves részemre átadni. NOPCSA Ferenccel kapcsolatban FŐZY István látott el értékes tanácsokkal. Külön köszönet a lektorok, HÁLA József és VÖRÖS Attila alapos munkájáért. A szerző hálával tartozik Pálfy Józsefnek, aki felhívta a figyelmét arra, hogy az on-line megjelent első változatban egyes székfoglalók cím- és dátumadatai tévesek. Adataik javításához gyors segítséget nyújtott Árkai Péter, Demény Attila és Pósfai Mihály, rajtuk kívül még Haas János és Papp Simon ezen adatait kellett korrigálnom. Külön köszönet Babinszki Edit munkájáért.

Irodalom – References

ANONIM 1847: Magyar Academia (Folytatás). – *Budapesti Hiradó*, 1847. január 10. (522), 21–22.

ANONIM 1930: [cím nélkül]. – *Az Est*, XXI. évf. 287. sz. 1930. december 18., 12. o.

ANONIM 1947: Jegyzőkönyv a M. Tud. Akadémiának 1946. december 19-én tartott rendkívüli CVI. nagygyűlési tagválasztó összes üléséről. – *Akadémiai Értesítő* **55 (479)**, 6–9.

BAZSA Gy. 2024: Családi kapcsolatok az MTA tagjai között. – *Magyar Tudomány* **185**, 260–265. DOI: 10.1556/2065.185.2024.2.9 című cikkhez tartozó elektronikus kiegészítő anyag: https://real.mtak.hu/215992/2/mta_tagjai.pdf

BECK M. [et al.] (szerk.) 2003: *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai: 1825–2002*. – MTA, Budapest.

BÓDY Zs. 2025: *Technokraták a pártállamban: a szakértelem és a hatalom dinamikája a szocializmusban*. – Jaffa Kiadó, Budapest.

CSIKY G. (szerk.) 1977: Emlékezés geológus akadémiai tagjainkra a Magyar Tudományos Akadémia alapításának 150. évfordulója alkalmából. – *Földtani tudománytörténeti évkönyv* **6**.

DUDICH E., HAAS J. & ALFÖLDI L. 2002: A Magyar Tudományos Akadémia geológus tagjainak szerepe a hazai földtan fejlődésében. – In: GLATZ F. (szerk.) 2002: *Közgyűlési előadások: 2000. november: 175 éves a Magyar Tudományos Akadémia*. MTA, Budapest, 549–558.

FEKETE G.-NÉ (összeáll.) 1975: *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825–1973*. – MTAK, Budapest.

FEKETE G.-NÉ 1998: Az akadémiai tagság 1830–1996. – *Magyar Tudomány* **1998/3**, 352–358.

FEKETE K. & SZAMOS G. 1978: Beszélgetés dr.h.c.mult. dr. Tárczy-Hornoch Antallal. – *Geodézia és kartográfia* **30**, 91–94.

GALÁCZ A. & VÖRÖS A. 2002: A magyar őslénytani kutatások és a Magyar Tudományos Akadémia 175 éve. – In: GLATZ F. (szerk.) 2002: *Közgyűlési előadások: 2000. november: 175 éves a Magyar Tudományos Akadémia*. MTA, Budapest, 619–627.

GLATZ F. (szerk.) 2002: *Közgyűlési előadások: 2000. november: 175 éves a Magyar Tudományos Akadémia*. – MTA, Budapest.

HÁY D. (é. n.): *Taglétszám 1825–2022*. – Kézirat (személyes közlés).

HEVESI Gy. 1951: [Hozzászólás Vadász professzor előadásához.] – *A Magyar Tudományos Akadémia Műszaki Tudományok Osztályának Közleménye* **1/2**, 27–30.

HOFMANN K. (s. a. r. VADÁSZ M. E.) 1912: A Mecsek-hegység középső neokom rétegeinek kagylói. – *Mathematikai és Természettudományi Értesítő* **30**, 688–693.

HUSZÁR T. 1995: *A hatalom rejtett dimenziói. Magyar Tudományos Tanács, 1948–1949*. – Akadémiai kiadó, Budapest.

KERTAI Gy. 1951: [Hozzászólás Vadász professzor előadásához.] – *A Magyar Tudományos Akadémia Műszaki Tudományok Osztályának Közleménye* **1/2**, 36–40.

KÓNYA S. 1989: Az akadémiai tagság összetételének változásai 1945–1949. *Magyar Tudomány* **1989/2,** 496–507.

KÓNYA S. 1994: „...Magyar akadémia állíttassék fel...": Akadémiai törvények, alapszabályok, ügyrendek: 1827–1990. *A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményei*, Új sorozat **32 (107)**. – MTAK, Budapest.

KÓNYA S. 1998: A Magyar Tudományos Tanács (1948–1949). *A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményei*, Új sorozat **35 (110)**. – MTAK, Budapest.

MOLNÁR Z. (összeáll.) 1966: *Magyar akadémikusok névmutatója: 1825–1965*. – MTAK, Budapest

NAGY B. 2002: Az MTA tagjainak hatása hazánkban az ásványtan, kőzettan, geokémia és teleptan fejlődésére. – In: GLATZ F. (szerk.) 2002: *Közgyűlési előadások: 2000. november: 175 éves a Magyar Tudományos Akadémia*. MTA, Budapest, 605–618.

PACH Zs. P. (szerk.) 1975: *A Magyar Tudományos Akadémia másfél évszázada 1825–1975*. – Akadémiai Kiadó, Budapest.

PAPP G. 2002: A magyar topografikus és leíró ásványtan története. (*Topographia Mineralogica Hungariae*, **7**). – Miskolc, Herman Ottó Múzeum.

PAPP G. 2024: Tasnádi Kubacska András: egy vérbeli muzeológus a történelem korlátai között. – In: MÉSZÁROS B. (szerk.): *Magyar Nemzeti Múzeum 220*. Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ, Budapest, 106–139.

PÓTÓ J. 1994: Harmadik nekifutásra. A Magyar Tudományos Akadémia „átszervezése", 1948–1949. – *Történelmi Szemle* **36,** 79–110.

PÓTÓ J. 2006: 1956 az Akadémián. – *Történelmi Szemle* **48,** 53–90.

SZÁDECZKY-KARDOSS E. 1951: [Hozzászólás Vadász professzor előadásához.] – *A Magyar Tudományos Akadémia Műszaki Tudományok Osztályának Közleménye* **1/2**, 31–35.

SZÁDECZKY-KARDOSS E. 1952: Két új geokémiai vegyértékszabály és az elemek geokémiai csoportosítása. – *A Magyar Tudományos Akadémia Műszaki Tudományok Osztályának Közleménye* **5/3**, 137–166.

SZÁDECZKY-KARDOSS E. & TÁRCZY-HORNOCH A. 1975: Az akadémia szerepe a földtudományok 150 éves fejlődésében. – *Geonómia és Bányászat* **8**, 111–127.

Tagajánlások 1945-ben. – https://real-j.mtak.hu/4041/1/Tagajanlasok_1945.pdf

Tagajánlások 1948-ban. – https://adt.arcanum.com/hu/view/MTA_Tagajanlasok_1948

Tagajánlások 1949-ben. – https://adt.arcanum.com/hu/view/MTA_Tagajanlasok_1949

VADÁSZ E. 1951: A földtan viszonya a műszaki tudományokhoz. – *A Magyar Tudományos Akadémia Műszaki Tudományok Osztályának Közleménye* **1/2,** 21–26.

VADÁSZ E. 1965: Az Akadémiai Föld és Bányászati Osztály [sic!] alakulásáról. – *Földtani Kutatás* **8/4,** 70–72.

VEKERDI L. 1996: *A Tudománynak háza vagyon*. – Magyar Tudománytörténeti Intézet, Budapest–Piliscsaba

VENDL A. 1926: A M. Tud. Akadémia tagjainak hatása az ásványtan és a kőzettan fejlődésére hazánkban. – In: *A Magyar Tudományos Akadémia első évszázada*: *az alapítás századik évfordulója alkalmából tartott ünnepi beszéd és előadások*. *I. kötet*. MTA, Budapest, 202–230.

VÖRÖS A. 2006: A geológia a Magyar Tudományos Akadémián: múlt, jelen, jövő. – In: HORN J. (szerk.): *Földtan a visszaemlékezések tükrében*. Bányász Kultúráért Alapítvány és Központi Bányászati Múzeum Alapítvány, Budapest, 191–205.

Kézirat beérkezett: 2026. 08. 02.